

מפעל הנצחה לחיי תורה וחסד של יהדות ליטא
בנשיאות והנהלת הרב יוסף ש. כהנמן שליט"א.

ליטא

לתולדות חיי התורה והחסד
של קהלות הקודש בליטא

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2024

1

כ"ז בסיון תשנ"ה

בעריכת
הרב שמואל חסידה - משה צינביץ

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2024

עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי

(איכה ג' נ"א)

... בהותרי לבדי, אחד ויחיד, ממשפחת
הרבנים הליטאית, ראיתי יעוד ושליחות חיים
להקים שם ושארית לדמותה המקורית של
יהדות ליטא. לשם כך הולכים ומוקמים בקרית
הישיבה בבני-ברק מפעלי הנצחה לחיי תורה
וחסד של יהדות ליטא, וכגולת הכותרת למפעלי
ההנצחה יוקמו בע"ה בארצה"ק 18 ישיבות לזכר
שמונה עשרה הישיבות החרבות שבליטא שלא
זכו עדיין להחיות שמן וזכרן.

... בטוחני, שבני ליטא. חדורי אחריות דור
חורבן והשמדה, יראו זכות לעצמם לתת יד
אמונה למפעל הנצחה היסטורי זה לנו ולדורות
הבאים.

מי יתן ונזכה לראות בנחמה, בנחם ה'
עמו, בגאולה השלמה בביאת משיח צדקנו.

מדברי כבוד מרן הגאון
רבי יוסף ש. כהנמן שליט"א מפוניבז'

1894

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
455 N. 5TH ST. NEW YORK, N. Y.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
455 N. 5TH ST. NEW YORK, N. Y.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
455 N. 5TH ST. NEW YORK, N. Y.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
455 N. 5TH ST. NEW YORK, N. Y.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
455 N. 5TH ST. NEW YORK, N. Y.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
455 N. 5TH ST. NEW YORK, N. Y.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
455 N. 5TH ST. NEW YORK, N. Y.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
455 N. 5TH ST. NEW YORK, N. Y.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
455 N. 5TH ST. NEW YORK, N. Y.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
455 N. 5TH ST. NEW YORK, N. Y.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
455 N. 5TH ST. NEW YORK, N. Y.

קורא נכבד

היום כ"ז בסיון תשכ"ה ביום הזכרון ליהדות ליטא, מגישים אנו ברטט חוברת זו שהנה מראשית פרי הבכורים של "מפעלי הנצחה לחיי יהדות ליטא". מפעלו ההיסטורי של כבוד מרן הגאון מפוניבז' שליט"א להנצחת חיי התורה והחסד של יהדות ליטא.

ליטא — האם בישראל — לקהלות עתיקות יומין של דורות יהודים יקרים, טהורים ותמימים. שחיו חייהם בשלות קודש של פשטות, צניעות ותום.

ליטא — האם בישראל — לשרשרת נפלאה של שושלות רבנים וגדולי תורה שהפיצו תורתם, האירו מזיום והאצילו מהודם על יושבי ארץ זו והיו למופת בתבל כולה.

ליטא — האם בישראל — ליצירת הרוח הגדולה המפוארת והענפה של בתי כנסיות ובתי מדרשות, של קלויזים וישיבות גדולות וקטנות. של תלמודי תורה ו"חדרים".

ליטא — שאבני משעולך וקירות בתיך ספוגי תורה ומצוות. שחלל עולמך כולו קדושה וטהרה, וחדושים של תורה ותפילה, של שאלות ותשובות, קבלה ורזים מרחפים באוירך כצפרים עפות, להרנין לבך מבוקר עד ערב. ושיעירותיך נעים ברוח — גם הם — לרחש תפילה ותורה. ליטא העניה שבנייך בלואי הבגדים סעדו את לבם בפת ערבית — של דף גמרא, פרק משניות או פסוק תהלים. ליטא של שבת ומועדים שנסכו על חייך משלוות העוה"ב.

אינך עוד ליטא! אולם רוחך, חייך ותורתך נתקו מארץ, אותם ישאו בלבם בניך שארית הפליטה, ורבבות ילדי רוחך הממשיכים בדרכך, הוגים בתורתך שלא יכול לה יד זר ומשחית. ורק היא בנצחיותה נשארה למורשת, אותה נשא אנו ובנינו בישראל.

הנחמי ליטא כי לא נכחדת כל עוד ישמע קול תורה בישראל רינת זמירותיך תתנגן לעולמים.

* * *

לקול הלמות פטישי בנין "אהל קדושים" ההולך ומוקם שיהיה גלעד זכרון ומקום התייחדות לאחינו יוצאי ליטא, עם אחיהם הקדושים שנספו בשואה, מתנהלת לאטה מלאכת הקודש של שקום ושחזור פנקסי הקהלות של עריה ועיירותיה של ליטא. פנקסים אלו שבמקורם נכתבו לזכרון לא עמדו במשימה, ורובם ככולם אבדו בסערת הזמן. לא נותר לנו אלא ללקט זעיר פה וזעיר שם, ולהציב מצבה קטועה להיסטוריה הארוכה ולקורות העתים של חיי הקהלות בליטא. אנו נודה מאוד לקוראים היקרים שיואילו להעמידנו על טעויות ושבושים שחלו בעריכת חוברת זו.

בגלל קוצר היריעה לא נוכל להגיש את כל החומר המצוי בידינו, בחוברת זו, שנכתבה כהצעה בלבד, והרשימה המלאה והמתוקנת תכתב בפנקס הקהלה שיוצב באולם "אוהל הקדושים".

* * *

כהשלמה לרעיון זה הוקמה ע"י כבוד מרן הגאון מפוניבז' שליט"א ספריה גדולה ומרכזית בה תרוכז יצירת הרוח של יהדות ליטא במשך כשבע מאות שנות קיומה. הספריה מכילה כבר עתה אלפי ספרים, ופונים אנו בזה לאחינו יוצאי ליטא בכל אתר ואתר להושיט ידם ולתרום ספרים שיהוו נדבך חשוב בהקמת הספריה.

* * *

חוברת זו הראשונה בסדרה מכילה את תולדות קהלת בירז' אחת הערים העתיקות שבליטא — זאמוט, ונמצא עתה בעריכה החומר על קהלת אמדור, נודה לכל מי שיאיר את עינינו במשלוח חומר על קהלה זו וכן על קהלות אחרות.

בנפרד נערך עתה אלבום ביאוגרפי לתולדות רבני וגדולי ליטא שקטעים ממנו מוגשים בחוברת זו בעמ' 35.

אנו מביעים בזה תודתנו הלבבית לידידנו הדגול הר"ר משה צינוביץ, שהואיל למסור לנו את החומר היסודי והחשוב בעריכת פרקים אלו המופיעים בזה. ושהיה לנו לעינים בהדרכתו הנבונה ובידיעותיו.

מובעת גם הערכתנו ותודתנו ל"מוסד הרב קוק" שבאדיבותו נדפסו התמונות המעטרות חוברת זו מתוך האלבום המהודר "יהדות ליטא תמונות וציורים".

הנהלת הארכיון מתכבדת להגיש בזה נסיון ראשון המהווה הצעה בלבד לרשימה תולדתית והסטורית של קהילת בירז'.

אנו פונים ליוצאי קהילה זו בכל אתר ואתר ואל כל אחינו יוצאי ליטא, לתת יד למפעל הגדול וההיסטורי ולשלוח הערותיהם לרשימה זו במכתב למערכת.

כמו"כ אפשר לשלוח תמונות, מאמרים ורשימות שיצורפו לפנקס הקהילה שיוצב בהיכל אהל קדושים. במדה והמערכת תמצא בהם עניין לתועלת המעיינים.

פנקס בירז'

1777

בירז' עיר מחוז (Birze)

• העיר בירז' שוכנת על חופי הנהרות אמלנה ואפוסטה, וארבעה איים בהם, באחד מהם הוקם במאה ה-16 ארמון מלכים שלפי האגדה התגורר בו הקיסר נפוליון בעברו את בירז'. כמו כן נותרו בעיר שרידי מבצר מימי המלחמה ב-שוודים.

תולדות

בירז' היא אחת הערים העתיקות שבליטא ונזכרת בתעודות היסטוריות שונות. קהילתה היהודית השתייכה למדינת זאמוט כאחת משלושת ערי הגליל, לצדן של קידאן וויז'ון. לפי המסורת החל הישוב היהודי בבירז' בעודו ובעזרתו של הנסיך רדזיוויל, מושל המקום, שהכיר בתרומתם הגדולה של היהודים לפתוח ערי מושבותיהם, והגן עליהם מפני שכניהם. אמנם בשנת תכ"ב (1662) גורשו היהודים מבירז', זאת בגלל המשטמה העזה של הנוצרים הקתוליים ויושבי העיר כלפיהם. הנסיך באגוסלב רדזיוויל שכנע הנסיכים לבית רדזיוויל היה פרוטסטנטי בדתו וליברלי ביחסו ליהודים, לא יכול היה להתעלם מדרישת תושבי הנסיכות ונאלץ להכריז בירידים כי אין כבר יהודים בבירז'. היהודים שלא חפצו לז"ת על זכויותיהם ניסו לשוב למקומות מגוריהם בעודו הסמוי של הנסיך. אלא שבשנת תמ"ג השיגו העירוניים שוב החלטה רשמית מאת השלטון האוסרת התיישבות יהודים ורכישת קרקעות בבירז'. לאחר מכן כפי הנראה עלה בידי היהודים לבטל החלטות אלו ולשוב ולהתבצר בעיר וביושבים הסמוכים, עד כדי הוצאות קהילה גדולה וחשובה בעלת מעמד רשמי מוכר ורבנות עצמאית. גם לאחר מכן לא שבעה הקהילה נחת מזרועם הנטויה של פקידי השל-

יערות סבוכים, נהרות רחבים, מערות, מבצרים, וגבעות מלאכותיות חברו יחד לשוות לעיר נוף מרהיב שהווה נקודת משיכה לתיירים רבים. העיירות שבתחומיה הם: פוסבול (28 ק"מ), ווא-בולניק (24), סאלאט (22), רדבילישוק החדשה (25).

טון ואבירי הכנסיה.⁽¹⁾ בתקופה זו מוצאים אנו הדים גם למאבק אחר של יהודי בירז' בנסיון לחדור לריגה עיר נמל ומסחר חשובה ליד החוף הבלטי (לטביה). סכסוך פרץ בין חוכרי המכס היהודים לבין עבדיו של אחד הבישופים שניסו להשתלט על מתשלום המכס, סכסוך זה שהגיע לערכאות אחר שנאסרו היהודים חוכרי המכס וב-השתדלות הנסיך כפי הנראה יצאו היהודים זכאים בדינם.

כן נזכרת עובדת היטל מס מיוחד על יהודים הבאים לריגה ע"י מועצת העיר בסך 2 רייכסטאלער; במאבק נגד הפליה זו עמד לצדם הנסיך רדזיוויל, אולם מועצת העיר מאנה להתחשב בכך. מחשש שהיתר זה יפתח פתח ליהודי פולין וליטא שאינם תושבי בירז' לבוא לריגה, דבר שעמד בסתירה עם חוסר סובלנותם וקיצוניותם ביחס ליהודים בכלל.

ותיק הוא גם הישוב הקראי בבירז', שקדם כנראה לישוב היהודי, וסבל גם הוא מרדיפות שונות.

(1) בשנים ת"ס (1700), ותע"א (1711) הופיעו בתעודות שונות החלטות השוללות זכויות אזרח מגבאי בית"ג בבירז', ולאחר כן גם מיושבי העיר כולה, בנוסף לתשלום קנסות, וענשי מות.

בית המדרש הגדול בבירז'

נ' שוקל. הסיבה למאסרם כפי הנראה אי תשלום חוב מסים או אחר לאחד מבעלי הא-חוזה, מנהג שהיה נפוץ מאוד בתקופה זו בין הפריצים, ועורר את ועד המדינה לתקן בגזירת נח"ש שלא ללוות כסף מפריצים וכמרים, זולת בידיעת הקהילה והסכמתה לכך, ובפרט שלא לשעבד אשה ובנים לתשלום החוב. (3)

(3) בתקנות, "ועד מדינת ליטא" משנת ת"ל, תקנה בזה"ל: ...באשר ראה ראינו כמה אנשים הולכים בגדולות ובנפלאות ולווים ממון רב מן שרים ופריצים וכומרים ואח"כ כאשר לא תשיג ידם לשלם להם מעלילים על כלל הקהלות הם. וגם גורמים נזק צרורות אצל שרי המלוכה שחורקין שיניהם על כלל ישראל, ובעבור זה קרוב הדבר ממש לסכנות נפשות אשר ע"כ ראה ראינו ופקחנו עינינו על איזה איש שיעשה כזאת ללוות בלי ידיעת הקהל יצ"ו לרדוף אותו ברדיפה שלמה, בחרמות ושמתות ובחרפות וביושים ולאבד חוקת ישוב ולעשות לו כדון רודף. והקהל יצ"ו יעמדו על משמר בדבר זה שלא יבוא לידם מכשול בכל מיני שמירות ואזהרות. ועכ"פ אין ביד הקהל להתיר לו רק כפי סך השגת ידו מנחלאות שלו, וחמשה יכולי לעכב. ואיזה יחיד אשר יעשה במחשך מעשיו וילוח איזה הלואה מפריצים כנ"ל או יקח איזה הקפה הרי הוא מוחרם ומגודה בכל העונשים כנ"ל. ואיזו קהלה או ישוב שלא יעשה כן אזי הסכסוכים שיעלו מזה חל על הקהלה או ישוב ההוא. ואין להמדינה שום אחריות לסייע להם אפי' פרוטה א'. ומי שמשעבד אשתו ובניו לערלים הרי הוא מגודה בשתי עולמות.

קהילת בירז' נזכרת בתקנות "פנקס מדינת ליטא" משנת שפ"ו, בהתכנסות בעיר בריסק, וכן בהתכנסות הועד בעיירה סעלץ בשנת תצ"א בקשר לגביית המס.

לסמכות הקהילה היו כפופות עדות היהודים בסלנט, פוסבול, שאט, פוקרוי, ופומ-פיאן. לפי החלטת הועד שהתכנס בסלוצק בשנת תקכ"א (1761) הוטל מס בסך 2200 זהובים על קהילת בירז' והגליל.

מאורעות הדמים שפקדו את יהודי מזרח אירופה בשנות ת"ח ות"ט בפולין, ובשנים שלאחר מכן גם בליטא (תט"ז) לא פסחו גם על בירז' העיר והדים לכך בספרות ההלכתית של התקופה. (2)

בתקופה זו רבו גם הלחץ ואמצעי הכפי' הברבריים של הפריצים ובעלי האחוזות הנושים ביהודים הדרים בישובים, בתקנות ועד המדינה משנת תל"ג מוצאים אנו קטע אודות הכתב שניתן לגליל בירז' על פדיון אשה ובניה על

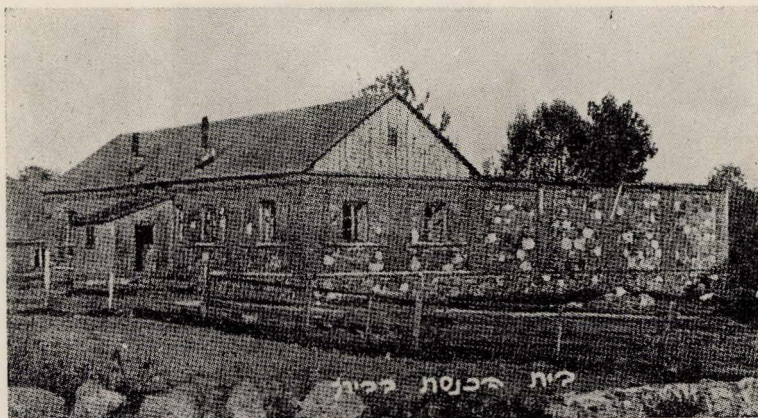
(2) "צמח צדק", (סדילקוב) להרמ"מ קרוכמאל, סי' ק"א. בענין עונגה מק"ק בירז'. "מקום שמואל" (אלטונה תצ"ח) ועוד רבים.

הראשון נשרף חלק גדול של העיר, וישובה היהודי נתדלדל ונחרב ברובו.

בשנות השקט היחסי שלאחר המלחמה העולמית הראשונה התאוששה הקהילה היהודית בבירו', וחלק מהמהגרים לרוסיה שבו לבירו' וכן נתוספו יהודים מהישובים הקטנים שבסביבה.

בשנת תרצ"ב (1932) ישבו בבירו' 3000 יהודים, כ-36% מכלל האוכלוסיה שגילה עקב התיישבות גדולה של ליטאים מכפרי הסביבה, ושל פקידים מהשלטון המקומי.

תחת שלטון הצאר הרוסי השתייכה העיר בירו' למחוז פוניבז', ובלטא העצמאית שוב היתה לעיר מחוז. לפי תעודות שנשתיירו מנתה העיר בירו' בשנת תקכ"ו (1766) 1040 נפש, בשנת תר"ח (1848) 1565 נפש, בשנת תרנ"ז (1897) 2250 נפש, 57% מכלל האוכלוסיה, ובשנת תרפ"א (1921) 1200 נפש בלבד. הסבה לירידה זו נובעת מהרדיפות הרבות שלוו את מלחמת העולם הראשונה, ושבעקבותיה הגרו היהודים לרוסיה ונשתקעו שם. ראוי לציון כי בשנת תרע"ח (1918) בימי הכבוש הגרמני

בית הכנסת בבירו'

ר ב נ ו ת

על כס הרבנות בבירו' בשנת תע"ג (1713) בערך, שאז מוצאים אנו לראשונה את העיר בירו' נושאת בכתר רבנות משלה, כקהילה עצמאית. ולכן יש לשער שבשנה זו קבלה בירו' את העצמאות הקהילתית, ונחלצה מהכפיפות לערי הגליל האחרות. רשימה מפורטת של רבני בירו' להלן.

תולדות הרבנות בבירו' נחלקת לשתי תקופות. התקופה הראשונה בעת השתייכות הקהילה אל שתי אחיותיה גלילות קידאן וויז'ון שהיו יחד את מדינת זאמוט, אשר באותה עת עקב מספרם המצומצם של היהודים בזאמוט שמש ברבנות אב"ד ור"מ אחד לכל שלשת הגלילות, והתקופה השנייה עם עלות הגאון ר' שלום ז"ק

פנקס בירו'

מהם שנדפס ב"היסטורישע שריפטן" ליו"א יצוטט להלן. מקטעים אלו יכולים אנו ללמוד על הארגון התקיף והמקיף של חיי הקהילה בשנים אלו ע"י ועד הגליל.

פנקס הקהילה בבירו' כמוהו כרוב יתר הפנקסים שאבדו, ורק העתקים ממנו משנים תקי"ד—תקצ"ו נשתמרו בארכיון דובנוב, לדא' בונינו לא נודע גם גורל העתקים אלו, וחלק

תעסוקה

מהעיירות הסמוכות לבירז'. שני ימי שוק קבועים בכל שבוע, ושני ירידים שנתיים היו מושכים אל העיר סוחרים ותגרים מהסביבה הקרובה והרחוקה. נתפרסמו גם אנשי תיבות הנגינה "קאטרינשציקעס" שהיו סובבים בכל עיירות ליטא, ומנעימים לעיירותיהן מזמירותיהם העצובות, ובעלות החן והקסם המיוחד, לתקופת החגים היו שבים לבירז'.

יהודי בירז' עסקו במסחר בעיקר בפשתה וביערות, ברוכלות, במלאכה, ובתעשייה. בעיר היו בתי חרושת לאריגה ולסריגה, הצמר היה מיובא מאנגליה והתוצרת נשלחה לארצות חוץ בעיקר לצ'כוסלובקיה. ידוע היה גם הבד הלבן לסדינים, מתוצרת בירז'. שני טחנות קמח גדולות של יהודים העסיקו פועלים רבים, גם

קאטרינשצ'יק

הישוב ומוסדותיו

מנכבידיה של בירז' אפשר לראות ברשימת החתומים על הספרים שיצאו בתקופה האחרונה, ביניהם ספר "ארץ צבי" להג' ר' צבי הירש מוילקומיר, (וילנא תרל"ה), וכן על ספר "זיר יצחק" של הרב דמתא, שם מופיעים כמאה חתומים מנכבידי העיר, ועוד ועוד.

בבכל קהלה יהודית תססו חיי הצבוריים של העיר והניבו שורה של מוסדות לתפארת בהם: מושב זקנים, וחברות "לינת הצדק" "משכיל אל דל" "לחם עניים" בקור חולים, בתי ספר שונים, מרפאה, ובנק עממי, שעליהם כעל מרבית תושבי העיר עלה הכורת הנאצי.

רובם של תושבי העיר היו "מתנגדים", הנתונים תחת השראתם של רבניהם גדולי התורה, פרט לכמה מגינים של חסידי חב"ד שהקימו "בית חסידים" מיוחד, וברבות הימים גם מנו מו"צ משלהם.

יהודי של בירז' הצטיינו בטוב לבם וב-עינים היפה, בזריזות לכל דבר שבקדושה. ומעיד עליהם רבם ר' אשר ניסן בספרו "צפנת פענח": עיר בירז' המעטירה ואגפיה אשר אנכי יושב בקרבם באהלם אהלה של תורה ומזונותי בכבוד מהם נתונה, ומברכם שיאריכו ימים ושנים המה וצאצאיהם וכו'. שמות רבים

בית מושב זקנים

העילאית של יהודים במצור ובמצוק...
 תושבי בירו' גם הם בהמוניהם על אף
 העוני והמצוקה שהיתה נחלתם פתחו שערי
 ביתם לרוחה במאור פנים ובאחוות אמת. לא
 ידעו ולא שערו שגם הם נמצאים במלתעותיו
 האכזריות של הטורף הנאצי...
 ליד הארמון העתיק הושמדו יהודיה הקדו-
 שים והטהורים של בירו' בחודש תמוז תש"א,
 בידי חיות האדם הנאצים ועוזריהם רבי הטב-
 חים הליטאיים.

ונתק את פתיל חייה של קהילה יהודית עתיקה.
 כאן המקום לציין ולהציב גל-עד למעמד
 המרטיט שעדים לו שרידי אחינו יוצאי ליטא,
 בבוא השמועות הרעות אודות מהלך המלחמה
 ובהגיע ראשוני הנמלטים מפולין — יצאו
 לקראתם אלפים מתושבי ערי ליטא להתחנן
 בפני הפליטים לבוא ולמצוא מחסה בצל קורתם.
 ומלחמה נטשה בין העירים שחפצו כל אחת
 לזכות בארוחם של הבורחים כסרי כל.
 מלחמת קודש של חסד וטוב-לב שתהווה
 ציון דרך למחפשי העקבות של גבורת הרוח

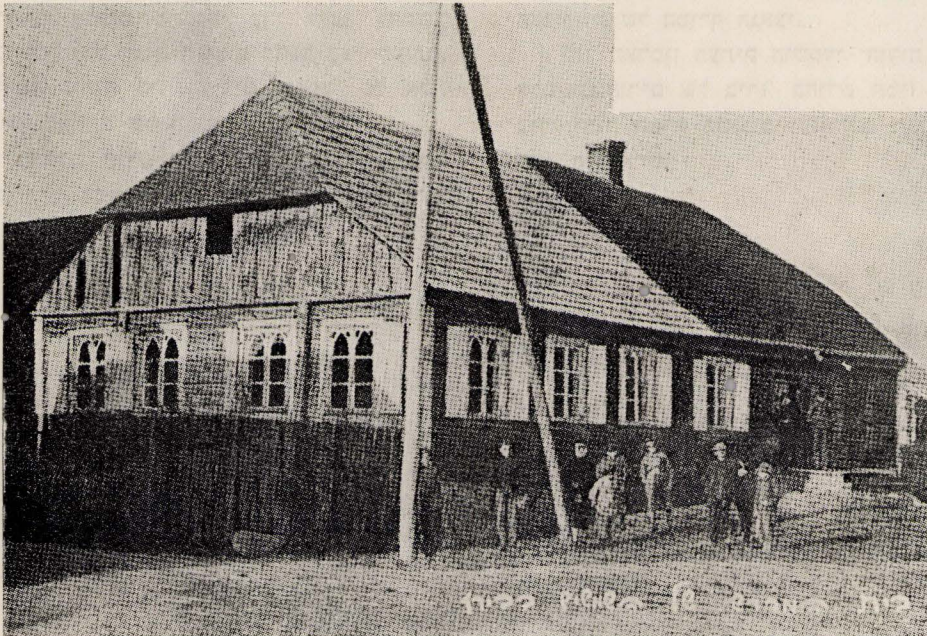

בית התפילה של החסידים

דמתא הג"ר אריה לייב ברנשטיין והג"ר בנימין מובשה הי"ד.

ישיבת „בית יוסף" בביאליסטוק גלתה בחורף ת"ש לוילנא, ועברה ערב השואה לבירז', שם מצאה אורה נוחה להמשך למודיה, תלמידי ישיבה זו נספו עם כל יהודי בירז', ביחד עם מדריכיהם ומנהליהם הרוחניים, הרב פוטשינסקי והרב ר' ניסן צלניקר מבוברויסק, שפעולתו העקבית והעמוקה להשרשת מדות האמונה והבטחון בשומעי לקחו — היתה לשם דבר, בבירז' חבר ר' ניסן שיר שנתפרסם בשעתו. בשעה שחש כבר את טבעת החנק המתהדקת של הצורך הנאצי. שיר זה נכתב בסימן ההכנה הנפשית למסירות נפש ולקדוש שם שמים.

שנים מספר לפני מלחמת העולם הראשונה, נפתחה בבירז' ישיבה מקומית ע"י אחד מנכבדי די הבע"ב שבעיר הרב גינזבורג שעשה רבות לחזקתה ולהתפתחותה. למדן ואיש תרומות זה רכז סביב הישיבה צעירים רבים מבירז' ומהעירות הסמוכות והכשירים ללמודים הגבוהים בישיבות הגדולות שבליטא. אם כי היה טרוד בחנותו לא מש גם מאהלה של תורה והשמייע שעורים לתלמידי הישיבה, ובהעדרו מלא את מקומו באמירת השעור רבה של העיר הר"ר פנחס הכהן לינטופ. תלמידי ישיבה זו נמנו אח"כ בין טובי התלמידים בישיבות הגדולות, ואחדים מאלה נתפרסמו גם בעולם הרבנות. לאחר מלחמת העולם הראשונה שוב נפתחה הישיבה, ועמדה תחת פקוחם של הרבנים

בית המדרש של השמשים.

מפנקסי הקהילה

הקטעים המובאים להלן מצוטטים כלשונם כפי שהופיעו בהיסטורישע שריפטן (הנ"ל). תקנות אלו מאפשרות לנו לעקוב ולהעריך נכונה את מעמדו ואפיו של "ועד הקהילה" שנשא על שכמו את האחריות לארגון חיי הקהילה, וניהל ביד רמה את עניני הכלל.

"להוי ידוע לפי כל יודעי דת איך בהתאספו כל ההדרים מעולפת ספירים ה"ה אלופי רוזני קציני נגידי מנהיגים דגליל, ונגמר במוסכם כולם בדעה ובשפה אחת... גזירת עירין ומאמר קדישין קדושי עליון וע"פ תקנות ששקדו חכמים כמותם הרבו... להיות כן יקום מיד ולדורות, וזה החילם לעשות סדר נכון הגליל שלנו, כל פרטי האופנים המובאים למטה בראש בנידון ההערכה את אשר העריכו את עצמן כל קהילה וקהילה ליתן לשה"ט¹ דק"ק בירו בנידון החוב הידוע המגיע על כלל הגליל שלנו הן על כל הקהילות אשר בגליל שלנו הן על כל יושבי ישוב אשר בגליל שלנו... לכל קהילה וקהילה לפי הנרשם. בכך זאת אשר יצא מאתנו שה"ט פה וועד קודש בהסכם כל אלופי רוזני מנהיגים דגליל, וגורנו בח"ח² ובשמתא דלית בי' אסותא, אשר כל איש אשר בשם ישראל יכונה מחויבים כל אחד ואחד, הן מתושבי הקהילה הן מיושבי ישוב, וכל קהילה מחויבת ומוכרחת ליתן כל אחד ערכם כפי אשר העריכו כל קהילה, וניתן כל תוקף ועוז ותעצומות לכל קהילה וקהילה להעריך את כל אנשי הישובים השייכים להם וגם את כל תושבי הקהילה, הגדול לפי גדלו וכו', אזי תיכף כשמעריכים מחויבים לסלק ערכם באי נקי כפי ההערכה, ובאם שיהיה איזה איש מיושבי ישוב מסרב נגד איזה קהילה השייך לה, אזי הוא המסרב הנ"ל מוחרם ומנוודה ומופרש מכל קהל ישראל, ועל אלופי שה"ט דק"ק בירו להיות לעזר ולעמוד צדקה לכל קהילה וקהילה להדוף ולרדוף את המסרב בכל כפיה ובכל חומרי חרמים ושמוחות ולהכריז קול תרועת חרם ולפרסם קלונו ברבים בכל תפוצות ישראל, ובחרם גמור ובחדש"א³ על כל השוחטים לשחוט לאיזה יושבי ישוב השייך לקהילה אחרת שום דבר הטעון שחיטה בלתי ידיעת אלופי הקהל דקהילה שלו, ובאם מי שיעביר איזה שוחט אזי השוחט מוחרם... ועוד אחרת אשר ניתן כל תוקף ועוז ותעצומות לאלופי רוזני נגידי שה"ט דק"ק בירו לכוך כאגמון את ראש המסרב בנידון דמי סכום, וגם אנחנו... מחויבים להיות לעזר ולעמוד לימין צדקם של אלופי רוזני שה"ט דק"ק בירו להחרים ולנדות בכל חומרי חרמות עד שישלך כל אחד ערך דמי סכום מדי שנה ב שנה לק"ק בירו...

וגם זאת אשר יצא מאתנו שה"ט ע"פ כל תוקף ועוז פה וועד קודש, איך כל הישובים

1 שה"ט—שבעה הטובים. 2 חרם חמור. 3 ובחתיכה דאיסורא

מיושבי ישוב אשר בכל הגליל שלנו אינם רשאים לנסוע על ימים נוראים לאיזה קהילה אחרת ופשיטא שאינם רשאים לנסע לחוץ לגליל, רק כל הישובים מחויבים ומוכרחים לנסוע על ימים נוראים לקהילה שהוא שייד דוקא, ובאם לא, אזי הוא המסרב מוחרם ומנודה ומופרש מכל קהל ישראל וניתן כל תוקף ועוז לאלופי הקהל דקהילה הנ"ל להחרים ולנדות ליושב ישוב המסרב ולעשות כל כפיות ונגישות בלי שום מוחה בעולם. וגם ח"ח על כל יושבי ישוב שלנו שאין רשאים לעשות משה ושמחה דהיינו חתונה או ברית מילה בלתי ידיעת אלופי הקהל דקהילה שהוא שייד, ובאם לאו הוא המסרב מוחרם ומנודה. וכל השומע לדברינו אלה יונעם ותבוא עליו ברכת טוב...

כל זה נעשה ע"פ תקנות ששקדו חכמים כמותם י"ב ה"ה האלופי רוזני נגידי שה"ט דק"ק בירז בצירוף אלופי רוזני נגידי ראשי מנהיגים (דגליל) בכל הקהילות אשר בגליל שלנו וליתר תוקף ועוז ותעצומות, ולאות למשמרת שלא תהי' האמת נעדרת באנו על החתום, היום יום ד' ג' אדר שני תהכשר"ה [תק"ל—1770] לפק. נכתב ונחתם בוועד קדש...

תקנות אלו נושאות איום חריף בחרם ובשמטא נגד מי שיוציא ויפטור א"ע מחובות הכלל, תקנה א' מתייחסת לחובות הקהלה "בנדון החוב הידוע" כפי הנראה לא נפרע במועדו, והיה צורך להכריז עליו בחרם ובנדוי. תקנה ב' באה להסדיר את עניני השחיטה גם כדי שלא יסיגו השוחטים איש את גבול רעהו, בחרם ובחד"א. תקנה ג' גם היא בחרם ובנדוי שלא יסעו אנשי ישוב אחד לישוב שני לחוג את הימים הנוראים, זאת עקב הנהייה של בני הישובים הקטנים לעבר הערים הגדולות בימי החגים, שהיתה מותרת את אנשי הישוב האחרים שלא רצו או שלא יכלו לנסוע ללא מנין. תקנה ד' האוסרת בחרם ובנדוי לעשות שום משה ושמחה (חתונה וברית מילה) בלי ידיעת אלופי הקהל, תתבאר היטב לאחר עיון בתקנות "ועד מדינת ליטא" החל משנותיו הראשונות המזהיר ומטיל אסורים שונים לצמצום והגבלת ההוצאות הכספיות על עריכת שמחות, הן בגלל העוני והדלות ששררו במשכנות ישראל מחשש שההוצאות המיותרות תהווה — גורם לקנאה ותחרות בין מעוטי היכולת, והן בגין הרצון לחזק את התקנות הקדומות של "ועד המדינה" שנתקנו לאחר גזירות הפורענות של ת"ח ות"ט. והפרעות שנערכו ביהודים גם לאחר מכן בתל"ט ועוד, תקנות אבל אלו (אשר בהם מופיע אף פרוט סוגי הבגדים אשר מותר להלביש את הכלה ביום חופתה, להוציא בגדי משי יקרים ועוד כהנה...) נשמרו משך דורות רבים בליטא וביתר מדינות מזרח אירופה. והמגמה לחזוקם שנתעודדה עקב המצב והיחס הכללי ליהודים בתקופות המאוחרות יותר, ניכרת ומתחזקת גם בתקנות "ועד מדינת ליטא" משנת תקכ"א הסמוכות במועדם לתקנות דלעיל, בתקנות הועד שהתכנס בסלוצק מוצאים אנו בין היתר אזהרות חמורות למניעת הבזבוז ביניהם:

תתקע"ג (ט"ז) סעודת חתונה לא יהיה רק בליל חופה ולילה שאחר החופה. תתקע"ד (י"ז) על סעודת חתונה וברית מילה לא יקראו רק מנין א' יותר מפסולי דאורייתא ומחותנים, וזולת רב וש"ץ ומשוררים ושמש א' ושאר מקבלים, לומדי תורה אינם בכלל התיקון ורשות לקראם נוסף על המנין הנ"ל זולת רב וכו'.

תתקע"ה (י"ח) אין לשלוח על שום חתונה וברית מילה שום דבר ומיני מתיקה וחלות, ופציילש על בר מצוה, בשום עניין ואופן בעולם, זולת פסד"א ומחותנים בעד דרשה גישאנק; ולא יותר מב' צעהנר, זולת א' בא' ומחותנים רשאים לשלוח יותר, וגם פסד"א אם יתן איזה כלי רשאי, ומי שיעבור ע"ז בחרם על הנותן ומקבל זולת רח"ש, (רב, חזן, שמש).

תקנות אלו ועוד כהנה אילצו את ועד הקהלה לעמוד על משמר קיומם, ולכן כנראה באה תקנת הועד של גליל בירו' שלא לעשות משתה ושמחה בלי ידיעת אלופי הקהל שיוכלו לפקח על קיום תקנות ועד המדינה.

* * *

באדר שנת תקמ"ד קבל ועד קהלת בירו' החלטה לתת כל שנה "עד ביאת הגואל" סכום קצוב וקבוע עבור ארץ ישראל סכום זה התחלק לשתי קופות נפרדות, אחת עבור ארץ ישראל ואחת עבור ירושלים כפי שנראה להלן:

"אנחנו אלופי הקהל קבלו עלינו... בנדר על דעת רבים שיהיה תמיד בקהילתנו ק"ק בירו' יצ"ו שני גבאים על מעות ירושלים תוב"ב,¹ ושני גבאים על מעות א"י... והחרם על אלופי הקהל ועל הפ"ח² שאינן רשאים ליטול אף פ"א³ לא ממעות א"י ולא ממעות ירושלים...

המעות נשלחו לגבאים בוילנא, ומאוחר יותר קבל הועד החלטה לפצל את משלוח התרומות. מעות א"י ישלחו לרב מבריסק, ומעות ירושלים לידי המשולחים כדלהלן:

"...הרבני המופלג מו"ה אברהם מק"ק בריסק הבירה הראה לפנינו כתבי קודש הנכתב ונחתם בפ"קהל,⁴ ושם חתמו כבר אלופי הרוזנים נגידים ראשים מנהיגים דקה' לתינו והגליל יצ"ו בח"י⁵ ממש שמגיע מעות ארץ-ישראל מדי שנה בשנה להרב המופלג מו"ה אברהם נ"י מק"ק בריסק, ונעשה ג"כ על דעת רבים ובנדר שיהיה בל ישונה. ע"כ כהנ"ל יצא מאתנו ב"ד צדק דקהילתינו יצ"ו להיות בכל תוקף ועוז וכיתד בל תמוט... כי לפי הכתבים שהראה לפנינו הרב המופלג מ' אברהם הנ"ל לא היה בידי הרבני מוהר"ר הלל מזרחי לגבות מעות ארץ ישראל, רק מעות ירושלים תוב"ב בלבד מגיע לו, אזי היה החרם הניתן לו על מעות ארץ ישראל היה בטעות, ובכן כהיום החרם הניתן ליד מו"ה הלל מזרחי הנ"ל, בטל, רק שמגיע מעות ארץ ישראל ליד הרב הנבחר מק"ק בריסק הבירה...

היום יום ג' י"ז תמוז שנת תקמ"ד [1784] לפ"ק" (חתום הרב ושני דיינים).

* * *

להלן מוצאים אנו ידיעה קצרה המכילה את פרוטוקול תוצאות הבחירות לוועד הקהילה כפי דרישת הממשלה הרוסית:

"הבירה משנת תקע"ה כפי האוקאז מהקיסר יר"ה מה שהיה בשנת תקע"ה — והיו בה חמישה בוררים ונבררו ארבעה ראשים, ארבעה טובים, אחד ראש אסיפה, שני גבאים, ארבעה גבאים דביה"כ וארבעה גבאים דביהמ"ד. ועק"ח באו החמשה בוררים. א' אייר תקע"ה. וזה אשר נתאשר הבירה בשלום פולנית..."

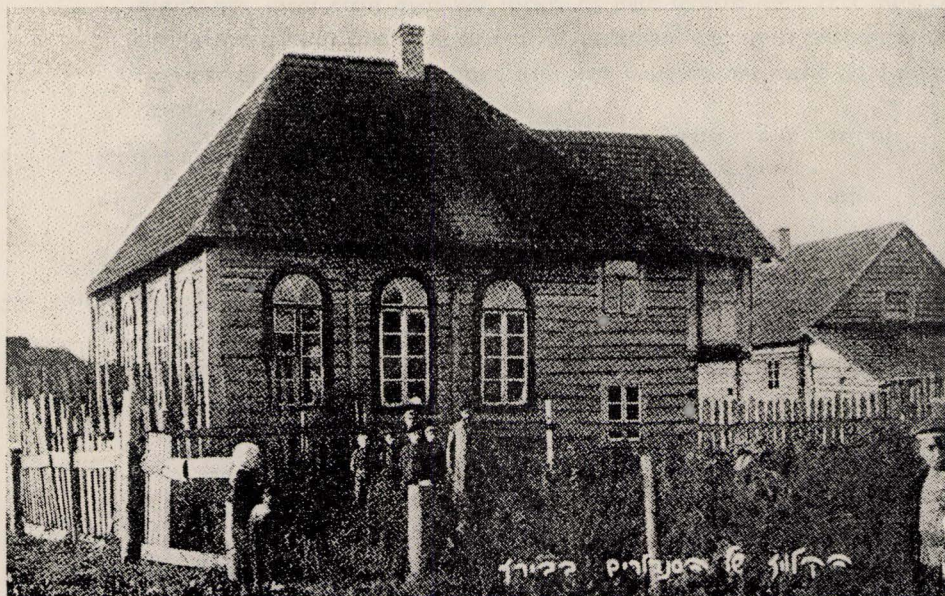
* * *

להלן קטע מפנקס החברא קדישא משנת תקס"ד (1804), מופיעות בו תקנות המסתמכות ולקוחות ברובם מ"תקנות קדומות", אשר בהם משתקפת קהלה יהודית טפוסית באורח חי' רב החסד והדרגה הכנה לכל מך ונדכה;

1 תבנה ותכונן במהרה בימינו. 2 פרנס חודש. 3 פרוטה אחת. 4 בפנקס הקהל. 5 בחתימת ידם.

...תקנה ה'. הגבאי ב"ח¹ מחויבים להחזיק תמיד שנים או שלשה מיני מאכל שקורין לאבונג טוב בכדי להטיב נפש החולה, ג"כ יראו שיהי' מיני יין כשר טוב, לאיש עשיר יתן במחיר כסף שיסלק תיכף ומיד לפי האומד שלו, ולהאביונים ועניים יתנו בחנם כדי צרכם. ומלבד זה ישגיחו בכל עניני החולים והצטרכותם, וכל זמן שיהי' בקופת הצדקה של ב"ח, יתן לעניים ולאביונים כפי ראות עיניו וכפי הצטרכות חולי' וכפי כמות קופת הצדקה, ואם לא יהי' כלום ב קופת צדקה, אזי יודיע לג"ח² של שבעה אנשים והג"ח מחויב להושיב שבעה אנשים והשייכים לד"ג וש"ל [?], והגב"ח³ הנ"ל יציע לפני אלופי ח"ק⁴ כל פרטי הקופה וכמה חולים שצריכים לעזר ולסמיכה, ואלופי ח"ק יעיינו איזה הכנסה שיעלה בהסכמתם בכדי למלאות מחסור החולים. ולמען שיהיו הגבאים נקיים מד' ומישראל, יהיה להגב"ה הנ"ל פנקס אחד ושם יכתבו כל הגבאי ב"ה הנ"ל כל פרטי הכנסות והוצאות שלהם, וכמו כן יהיה ביד כל גבאי ב"ח, וכל חשבון הוצאה והכנסה שיהיה לכל אחד ואחד ידעו זה מזה.

תקנה ו. שיחלה ח"ו איזה משרת או משרתת הבית ואין להם אב ואם בעיר שיוכלו לכלכל מחלתם וליקחם לביתם, אזי כשיודיע הבע"ב⁵ שהמשרת והמשרתת בביתו לגב"ח, ויהי' זה שלשה ימים שהיה מושכב על ערש דוי אצל הבעה"ב, אזי יצוה הגב"ח להוליך את החולה לבית הקדש המיוחד לעניים שבקהילתינו, והבעה"ב מחויב לסלק ליד הגב"ח הנ"ל השכירות שהיה מגיע להמשרת או להמשרתת עד שעת החולי, והמותר יתנו הגבאים מקופת ב"ח הנ"ל.

הקלויז של הסנדלרים

החברה נמצאת

[illegible]

רבני בירז'

רַבֵּנִי בִירְז'

REC EST

הגאון הצדיק והמקובל ר' צבי הירש סג"ל הלוי הורביץ

מסכתות שונות ובראשו שו"ת להגאון ר' יצחק בר' אברהם אב"ד פוזנא ווילנא. הסכמות על ספר זה מגדולי חכמי ליטא נדפסו מאוחר יותר בשנת תצ"ח בוילהרמרשדורף. עקב קשיים בהשגת רשיון ממשלתי, ביניהם הסכמות הגאון ר' מאיר אייזנשטט בעל "פנים מאירות". הגאון ר' יהושע העשיל אב"ד ור"מ וילנא. והגאון ר' אשר גינזבורג מפינסק, אשר מלא את מקום רצ"ה ברבנות ויזון. בדברי הסכמתו כותב הגאון ר' אשר הנ"ל: "...גאון. ומקובל חריף ועצום, חונן בשכל חדושו ובתשוקה גדולה ללמוד, לא מש מתוך אהל שם יומם ולילה. תמיד כולו כליל כעולה, מופלג מאד בתורה וכו'..."

כגדולתו בנגלה היה רב כוחו גם בחכמת הנסתר, בכוחו זה נתגלה בספרו השני "אספקלריה המאירה" (פירודה תקל"ו, 1776) המכיל פרוש על ספר הזהר, ומעוטר בהסכמות מגדולי הדור כהגאון הר"ר יהונתן אייבשיץ, והגאון ר' יוסף שטינהרט אב"ד פיורדה, המסכימים מציינים ספר זה לשבח למרות הסתייגותם מספרים אחרים העוסקים בענייני קבלה, שהופיעו באותה עת. דברים נפלאים מקורותיו מביא הוא בראשית ספרו און צבי.

בשנת ת"ח (1648) בהוועד "ועד ארבע ארצות" בלובלין מופיע הרצ"ה כאחד מראשי ומנהיגי מדינת ליטא, בענין הלאוה, שנתנה לוועד מדינת ליטא, בייצוג זה יש להניח שמלא את

נולד לאביו הגאון ר' יהושע משה אהרן אחיו של הגאון ר' חיים חיקא אב"ד ור"מ הורודנא, בניו של הרה"ג ר' שמואל שוורציר גיסו וש"ב של הגאון ר' יהושע מקראקא בעמח"ס מגיני שלמה ושו"ת פני יהושע, הגאון ר' יהושע משה אהרן נפטר ביום כ"א טבת ת"ט (1649).

ר' צבי הירש התגורר והתחנך בימי עלומיו בהורדנא, שם נשא לאשה את בת הנגיד הקצין ר' יצחק מאסטיר (מאסט עיירה סמוכה להורודנא), ומשם עבר למלא תפקיד אב"ד ור"מ דשלושת גלילות זאמוט. כפי הנראה התגורר רצ"ה בויוזון ומשם פרש מצודתו על גלילות קידאן ובריר.

רצ"ה נתפרסם בגדולתו בגאונותו וצדקתו, והדים לכך אנו מוצאים ביחס לו זכה מגאוני דורו ⁽¹⁾, וכן בהקדמה שכתב נכד המחבר לספרו, ובהקדמתו הוא לספר "גאון צבי" (פראג תצ"ו, ע"י נכד המחבר אחר שהגאון ר' יהודה בן המחבר הכשיר את הספר לדפוס, ולא זכה לברך על המוגמר). ספרו ⁽²⁾ זה אשר הוציא לו מוניטין בעולם התלמודי מכיל חדושים על

(1) בספר "תולדות אנשי השם" להר"ר אליעזר ליפמן רבינוביץ ש"ב מינסק, (כת"י הנמצא בבית הספרים הלאומי בירושלים) מובא שר' צבי הירש נזכר בספר שו"ת פני יהושע בנושא ונותן עמו בהלכה, ואמנם נזכר שם זה ביו"ד שאלה ב' וי"ג ומעתידי עליו שבחים רבים, בין היתר: מזה בן מזה, חכם עדיף מנביא וחווה, עוקר הרים וטוחנן זה בזה, הלא הוא החכם האלוף התורני, עמוד הימיני, יושב בשבת תחכמוני, מחותני, ריש מתיבתא בוצינא דקרדניתא, מדברנא דאומתיה פ"ה כמוהר"ר צבי סג"ל נרו... אף כי מכת"ל לא צריך לא לגמרא דידי ולא לסברא דידי וכו'... אם נקבל הנחה זו יתכן אף שהוא הר' הירש סג"ל הנזכר בספר, גבורת אנשים להגאון ר' מאיר הכהן אבי בעל הש"ד, אשר תהו עליו כמה מן החוקרים, פרט זה טעון עיון וברור.

(2) גם ספר זה כספרו של ד"ר בעל מגיני שלמה בא בעיקר ליישב דברי רש"י ז"ל מקושיות בעלי התור ספות. וכותב הוא בחדושי יבמות דף כ"ט ע"ב: ואקוה כד שכיבנא בן מאה שנה נפק רש"י ז"ל ללוחות, דתוצאה פירושו בקושט צחצוח כוונתו באין פרקוס, והמבין יבין וישמח ויראה כמה עומק דברי רש"י ז"ל, בזהר פרושו.

מקום אביו או אחיו, שהיה שמור לראשי גליל הורודנא, בועד „ארבע ארצות“, (לפי פנקס מדינת ליטא).

לאחר מכן מוצאים אנו את הרצ"ה כאב"ד זבלודובה, בגלל טרדות הצבור של רבנות ג' הגלילות, והקהילות החדשות שנוסדו והתפתחו באותה עת, אשר מנעו ממנו להמשיך בשקידתו ובהתמדתו המפורסמת, את חפצו זה היה יכול למלא בע"ז זבלודובה, שהיתה מלאה ת"ח ולומדים מופלגים, וגם קירב ישיבתו לישיבת דודו הגאון ר' חיים חייקא אב"ד הורודנא.

תאריך פטירתו של רצ"ה אינו ידוע, ונפטר קודם שנת תל"ו (יתכן שאף קודם לשנת תכ"א). בניו: הר"ר יהודה הלוי, יליד הורודנא ואב"ד בלידא ובואסילישוק, לאחר מכן התפטר הר"י מעול הרבנות בגלל רצונו להתמסר להדפסת ספרי אבין הגאון. מלחמת הצפון (ת"ס—תע"ב 1712—170) בין שבדיה לרוסיה ופולין וחזית הקרב שנטשה באזור הפרה את תכניותיו והוכרח לנוס לעיר וילקומיר מקום מגוריו של חותנו הקצין ר' נפתלי הירש, מנהיג וראש הגליל בויוזן, אבי זוגתו הרבנית בת שבע.

הגאון הגדול מוהר"ר יחזקאל קצנלפויגן

נולד ב"ח כסלו תכ"ח (או תכ"ט) ⁽¹⁾ לאביו הדיין הג"ר אברהם קצנלפויגן חתן הג' ר' בצלאל בהג"ר בנימין אהרן אב"ד בריסק ומח"ס „משאת בנימין“. רבנותו הראשונה בעיר ז'טיל ומשם עבר לרוזינוי. בשנת תס"ד נתקבל לאב"ד ור"מ בק"ק קידאן ובירו' כפי הנראה נשתחררה העיר ויוזן מתלותה בערי הגליל האחרות שבמדינת זאמוט והיתה לקהילה עצמאית בה נתקבל הגאון ר' אשר מפינסק אבי הגאון בעל ה„שאגת אריה“.

הג"ר יחזקאל חותם בשנים אלו בתשובותיו ובפנקס קידאן: „אב"ד קידאן בירו' והגלילות. לאחר מכן החל משנת תע"א נזכר בחתימתו

בשוך המלחמה עזב הר"ר יהודה את וילקור-מיר כדי להדפיס את ספרו של אביו, אותו הכשיר וסדר בשנות המלחמה כפי הנראה לא זכה לממש תכנית זו ונפטר לפני שנת תצ"ו. בנו ר' דובער הלוי מקאמניץ השלים את הד-פסת הספר „גאון צבי“ בפראג תצ"ו. הרה"ג ר' דובער מקאמניץ השתקע כעבור זמן באשכנז והחל אז לסדר לדפוס את ספרו השני של סבו „אספקלריה המאירה“ אולם לא זכה להשלימו והמלאכה עברה לחתנו הר"ר מרדכי מאדיל הלוי משוואבאך ואמנם בשנת תק"ל יצא לאור ספר זה בפירורדה, בתוספת חדושים משל המו"ל בשם „מנחת עני“.

בנו השני של הרצ"ה הר"ר משה הלוי ⁽³⁾ חתימתו מופיעה גם היא „בפנקס מדינת ליטא“ כנציג בועד המדינה שהתכנס בזבלודובה בימים ג' ד' וה' אדר תל"ו. גם היא עדות למעמד הנכבד שהיה למשפחה זו בליטא של הימים ההם.

בתו של הגאון ר' צבי הירש היתה נשואה לש"ב הגאון ר' יהושע הלוי הורוויץ הידוע בכינוי „הארוך“.

רק התואר „אב"ד קידאן והגליל יש להניח שבשנה זו היתה גם העיר בירו' לקהילה עצמאית כאשר על כס רבנותה עולה הג"ר שלום ז"ק (עיין לקמן).

הג"ר יחזקאל גודל וקבל את חנוכו בבריסק אצל הגאון ר' מרדכי זיסקינד האב"ד, והיה חתנו של „הרב המרומם והקצין“ מוהר"ר שלמה זלמן ב"ר יואל מבריסק, נכד הב"ח וחתן בעל התויו"ט.

בשנת תע"ג „אקריון לי פסוקא בחלמא או"ה למושב לו“ למחרת ביום ד' אייר קבל את כתב הרבנות של הקהילה החשובה אה"ו (אלטונה המבורג וונדסבק). הסכמותיו מן העת

(3) לפי ספר „תולדות אנשי השם“ הנזכר לעיל שהיא אסמכתא הטעונה ברור.

(1) התאריך המדויק לא הי' ידוע לו עצמו (לפי ספר אוה למושב הסתמך על צוואתו).

יערות דבש להר"ר יהונתן אייבשיץ, ובספר
 "זכר החיים" להג"ר חיים הכהן מלבוב (לעמברג
 תרכ"ו).

ספריו שנדפסו: שו"ת "כנסת יחזקאל"
 (אלטונה תצ"ג, סדילקוב תקצ"ד) "מים יחזקאל"
 על התורה (פאריצק תקמ"ו), ו"לחם יחזקאל"

ההיא נפוצו בספרים רבים, ונמנה עם גדולי
 הרבנים שבתקופתו, ספריו החשובים והנפוצים
 ותשובותיו הקנו לו מקום נכבד וחשיבות
 מיוחדת בכל תפוצות ישראל. (5)

נפטר באלטונה בהיותו בן שמונים שנה
 ב"ח אב תק"ט, הספדים עליו נדפסו בספר

מצבת הגאון מוהר"ר יחזקאל קצנלפויגן זצ"ל

על מ"ס ורמב"ם.

בניו: 1. הג"ר דוד ממלא מקום אביו
 כאב"ד קידאן והגליל, וחתן הגאון ר' שלום
 ז"ק אבד"ק בירז'. (עיין לקמז).

(5) נודע במלחמתו עזת התנופה בכת הש"ץ ובתופעות
 הנלוות, בשנת תפ"ו הוזהר את בני עדתו להתרחק
 מכל ספרי קבלה שנדפסו לאחר שנת תכ"ו, שחלק
 מהם נטה למינוח.

2. הר"ר יעקב (חתם בפנקס קיידאן)
3. הר"ר פייבל.
4. בת, אשת הג"ר יעקב הלוי שור אבד"ק

קראו

הגאון מוהר"ר נחום

תולדותיו ומשפחתו של גאון זה אינם ידועים לנו, והמקור היחיד להכללתו ברשימת רבני בירו' הוא ספר "זכר החיים" (לעמברג תרכ"ו) להגאון ר' חיים הכהן אב"ד לבוב. דרוש כ"ג בספר זה כולל הספד וז"ל: על ההרים אשא קינה על שבעה נרות ישראל שכבו ואלו הם:

1. הגאון וכו' ר' אייזיק מק"ק לובלין (לפי נוסח המצבה שבידינו נפטר ב"ג טבת תצ"ה).

2. הגאון וכו' ר' שמואל מק"ק קאוולא (הסכים בשנת תפ"ח ע"ס "בית לחם יהודה" וזלקווא תצ"ג)

3. הגאון וכו' ר' אברהם אבד"ק דובנא ולפנים בבראד ובאוסטרהא.

4. הגאון וכו' ר' יצחק אייזיק הכהן מק"ק אוסטרהא. (לפי נוסח המצבה נפטר בו' בכסלו תצ"ה "מזכרת גדולי אוסטרהא" בריטשוב תרס"ז).

5. הרב המאוה"ג גדול בתורה ממנש בחרי" פות ובקיאות "ביודעי ומכירי קאמינא" כבוד מו"ה נחום שהיה אור תורתו זורחת בק"ק בירו' והגליל.

6. הגאון וכו' ר' קלונימוס מק"ק קארלין. (י"ג טבת/י"ט שבט תקכ"ה, זכר יהוסף)

7. הגאון וכו' ר' נחמן הלוי מק"ק באר (אוקריינה).

הספד זה הווה מקור חשוב לרבים מכות"ב הזכרונות לתולדות הרבנים והרבנות, אלא שנכשלו בפרטים שונים. מקור הטעות היא ההנחה שכולם נפטרו בשנה אחת, דבר שבעל "זכר החיים" אינו מציין כלל.

5. בת, מרת מירל אשת הג"ר יצחק בן מו"ה ישראל אב"ד הענוי.
6. בן שנפטר בילדותו.

את מועד פטירת הגאון מוהר"ר אברהם אבד"ק דובנא קבע מחבר "מזכרת-ג"א" לשנת תצ"ה בהסתמך על מועד פטירת הגאון ר' יצחק אייזיק הכהן מאוסטרהא, ולפי ההנחה דלעיל. גם בעל "דעת קדושים" קבע את מועד פטירת הגאון ר' נחמן הלוי מק"ק באר לתצ"ה.

הנחה זו מוכחשת מיסודה בגלל הכללת הגאון ר' קלונימוס מק"ק קארלין, שלפי הספר "זכר יהוסף" (ורשה תרנ"ט, להג"ר יוסף זכריה שטרן משבלי) שמחברו מתייחס אל הג"ר קלור-נימוס נפטר הגר"ק ב"ג טבת (או ב"ט שבט לפי נוסח אחר) תקכ"ה, כלומר 30 שנה מאוחר יותר. יש להניח שהסבה להכללת שבעה גדולים אלו הוא התאריך שבו חל יום השנה לפטירתם. ואמנם חלים ימים אלו במועד קרוב (כסלו — טבת), ובתאריך זה לאחר שנת תקכ"ה כתב הגאון בעל "זכר החיים" את הספדו.

החמישי בשורת הנספדים הוא הגאון ר' נחום מק"ק בירו' אשר דורשי רשומות יחסוהו לאנשים שונים. האחד הוא מחבר הספר "דעת קדושים" (פטרבורג תרנ"ז — נ"ח) שיחס הס"פד זה להג"ר נחום קצנלבוין אבד"ק סלוצק, דור רביעי למהר"ם פאדווא. (ואשר ממנו הע"ת יקו מחברים שונים) פרט זה אינו מתקבל על הדעת משתי סיבות:

א. הג"ר נחום הידוע כאב"ד סלוצק נפטר קודם שנת תמ"ז וההספד לפי האמור לעיל הוא אחר לפחות כ-75 שנה ואיך יכתוב עליו הגר"ח "ביודעי ומכירי קאמינא".

ב. עיר רבנות כה חשובה של הג"ר נחום שהיא גם מקום פטירתו "סלוצק", ואשר

דנא תקנ"ז) ביום ג' כ' תמוז תקנ"ד, והגאון ר' חיים הכהן המספידו נפטר בי"ז תמוז תקל"א, 23 שנה לפני כן.

מכל האמור נראה שבשנים תפ"ו בערך, אחר פטירתו של הג"ר שלום ז"ק עד לשנת ת"ק שאז מופיעה חתימת בנו הג"ר ישראל אב"ד זבולדובי כאב"ד בירז' שמש ברבנות העיר בירז' רב נוסף, והוא הגאון ר' נחום דנק, ואשר עליו הפליג בשבחים הגאון ר' חיים הכהן בהספדו. ש. ח.

היתה גם מקום רבנותו של המספיד הג"ר חיים הכהן שהכירו היטב, האיד אינה נזכרת בתואריו של הג"ר נחום, כפי שזכר אצל האחרים.

המעיר על ספר "דעת קדושים" (כפי הנר"א עמד על הטעות) ואשר גם עליו מסתמכים בטעות אחרים, מייחס הספד זה להג"ר מנחם נחום קצנלנבויגן אב"ד בירז' בן הג"ר אברהם ק"ב אב"ד סלוצק ובריסק. גם הנחה זו אינה עומדת במבחן המציאות, אחר שהג"ר מנחם נחום זה מסכים על ספר "שירה לדוד" (הור-

שושלת רבנים למשפחת ז"ק (זרע קודש)

הגאון מוה"ר שלום ז"ק

הגאון ר' שמואל אב"ד קובנה בספרו "מקום שמואל" עונה על שאלתו (בענין בשר שנשרה לפסח כדינו ומלחו אותו בכלי שנשר תמשו בו חמץ תוך מעת לעת) ...שר שלום יועץ חכם חרשים רכב ישראל ופרשיו, הוא ניהו מר רבה, חכימה דיהודאי המאור הגדול אב"ד ור"מ, נר ישראל פטיש החזק כבוד מהר"ר שלום נר"ו ולרוב ענותנותו בקש ממני גם לחוות דעתי, ולהיותו חותם ומבקש אהבתי, ולהיות שאין מסרבין לכבודו...

אחיו של הג"ר שלום הוא הגאון ר' מנחם נחום אב"ד פילא ופלוזק, חתן הגאון ר' יצחק ב"ר אברהם אב"ד פוזנר ווילנא, הסכים ע"ס "נחלת בנימין" (אמ"ד תמ"ב). הג"ר שלום נפטר לפני שנת תפ"ו. בניו הם: הגאון מו"ה ישראל ז"ק (עיין לקמן), הגאון מו"ה חיים ז"ק (עיין לקמן) שניהם רבני בירז', ובת אחת אשת הגאון מו"ה דוד (עיין לעיל).

נולד לאביו הקדוש ר' ישראל מרוז'יני (שנהרג על קדוש השם בעלילות דם בראש השנה שנת ת"ד—1659). היה חתן הגאון ר' משולם זלמן מירליש אב"ד אה"ו, וגיסו של הגאון בעל ה"החכם צבי" שנשא לאחות אשתו, ובספר "החכם צבי" נזכר הג"ר שלום מספר פעמים ובתואר "גיסי הש"י במדינת ליטא". בתו של הג"ר שלום היתה נשואה להג"ר דוד אב"ד קידאן בן הגאון ר' יחזקאל בעל "כנסת יחזקאל" ולכן מכנהו בספרו זה בתואר "מחז-תני".

מלבד האמורים לעיל החליף הג"ר שלום שו"ת עם גאוני דורו האחרים, כהגאון ר' שמואל אב"ד קובנה, מח"ס "מקום שמואל" (אלטונה תצ"ח), בשו"ת אלו מתגלה הוא בשעור קומתו ועדיין לכך התוארים שחלקו לו הגאונים בתשובותיהם. באחת מתשובותיו כותב לו הגאון ר' יחזקאל (סוף סי' ס"ז) אם יסכימו המאורות הגדולים במדינת זאמוט... ושלום בתורתו, אשרי יולדתו..⁽⁶⁾

ואשר שמנה לחמו זו תורה ראוי להיות עליו שכונה שורה (הוא הגאון ר' אשר גינזבורג אב"ד ויוזן — אבי השאג"א) ושלום בתורתו אשרי יולדתו המה המאורות הגדולים דמדינת זאמוט אף אני אה" עמם סניף לצותא בסימא, הקטן והשפל, יחזקאל לבית קאצינלינבויגן

(6) בסיום התשובה נאמר כך: אם יסכימו המאורות הגדולים ארי עילאה הנשר הגדול (הוא הגאון ר' ארי' ליב אבד"ק סלוצק והורודנא), וכהן גדול מאחיו אשר בתורתו משמח אלוים ואנשים (הוא הגאון ר' שמחה רפפורט אבד"ק הורודנא), ושואל כענין ומשיב כהלכה כקטורת דקה מן הדקה (הוא הגאון ר' שאול אב"ד בריסק) המה הגאונים דראשי הקהלות יצ"ו,

הגאון מוהר"ר ישראל ז"ק

כהונתו של הג"ר ישראל בבירו' נמשכה עד לשנת תק"ה שאז מופיע כאב"ד בירו' אחיו הג"ר חיים ז"ק.

בניו הם:

1. הגאון מו"ה דוד אב"ד אמדור, אשר אביו הג"ר ישראל כותב עליו "דברי בני הרב הגדול גר"ו אין צריכין חזק.
2. בת, אשת הגאון ר' צבי הירש ברודא אב"ד זבלודובה ומצ"פ לק"ק לאודיי, משם עבר להורודנא כראב"ד.
3. בת, אשת הג"ר מאיר בהג"ר אריה לייב אב"ד נובהרדוק וויטעבסק.

בן הג"ר שלום ז"ק, וחתן הגאון מוהר"ר יוסף יוסקי אב"ד גליל מינסק ובעמה"ס "יסוד יוסף" ו"נעימה קדושה", המתייחס למהר"ל מפראג. לראשונה ישב על כס רבנות זבלדובה, עד לשנת ת"ק בערך שאז מופיעה חתימתו בפנקס בירו', בענין דין-תורה שהיה לעיר בירו' עם העירה פוקרוי הסמוכה לה. בשנת תפ"ו הסכים ע"ס "זרע ישראל" להג"ר ישראל בנימין מהרמילוב. ועל ספר "דברי הברית" עה"ת להג"ר אברהם צבי הירש מנובי דבור (זולקווא תפ"ט) כאב"ד זבלודובה, ובספר "לחם מנחם" שנדפסו ממנו 2 דפים בלבד, בסוף ספר "צנצנת מנחם" (ברלין ת"פ) להג"ר מנחם מנדל אב"ד ור"מ פוזנא מופיעה "תשובה" מהג"ר ישראל, אב"ד זבלודובה.

הגאון מוהר"ר חיים ז"ק

- גיטו הגאון ר' דוד קצנלפויגן בן הגאון ר' יחזקאל ק"ב, וממלא מקומו ברבנות קיידאן. בניו הם: 1. הגאון ר' יצחק ז"ק אב"ד פוסבול.
2. הגאון ר' משולם זלמן ז"ק אב"ד פוקרוי, אח"כ בוויילנא.
 3. הגאון ר' ישראל ז"ק אב"ד בירו'.

ממלא מקום אחיו ישראל כאב"ד בירו' והגליל, בן הגאון מוהר"ר שלום ז"ק, וחתן אחד מנכדי הגאון יצחק ב"ר אברהם אב"ד פוזנא ווילנא.

הג"ר חיים חתום בפנקס הקהילה בשנת תק"ה בקשר לסכסוך שפרץ שנית בין קהילות בירו' ופוקרוי, וכן ידוע שבא בכתובים עם

הגאון מוהר"ר יצחק ז"ק

- בניו הם:
1. הג"ר צבי הירש ז"ק אב"ד פולוצק ושקוד.
 2. הג"ר זכריה מענדל ז"ק.
 3. הג"ר אשר ז"ק מסמאוו.
 4. בת, אשת הג"ר יהודה לייב ברודא.
 5. מרת דינה, אשת הגאון ר' אברהם שלמה דלהלן.

בן הגאון ר' חיים אב"ד בירו'. הג"ר יצחק ידוע כאב"ד פוסבול וכן נזכר בכ"מ, פרט למקור אחד (1) המייחס לו את רבנות בירו' ללא ציון אסמכתא כל שהיא. (העיר פוסבול היתה שייכת למחוז בירו', ויתכן שהמעתיק מצא נוסח "אב"ד פוסבול בירו', שהכתובת בירו' מציינת רק את ההשתייכות המחוזית של פוסבול, ולא מקום רבנותו).

(1) "מבוא לתולדות היהודים בליטא ואמוט" ד. מ. ליפמאן, קיידאן תרצ"ד.

הגאון מוה"ר אברהם שלמה בהג"ר גרשון

שלמה ידוע כאב"ד פוסבול, זולת מקור אחד הנזכר לעיל, המייחס לו את רבנות העיר בירו.

חתנו של הגאון ר' יצחק ז"ק, ואבי הגאון ר' אברהם אבלי מפוסבול. גם הגאון ר' אברהם

הגאון מוה"ר ישראל ז"ק (השני)

בירו' והמדינה, נין ונכד (מצד אמו) להגאון מוה"ר יצחק זלה"ה אב"ד ור"מ דק"ק פוזנ. בשנת תקכ"ד 1764 נסע ביחד עם הדיין הר"ר נתן אברהם מבריו, ועוד חמשה אנשים לפטרבורג, ברשיון הקיסרית יקטרינה ה'2, כדי לסדר את ענין התישבות היהודים ברוסיה החדשה.

בן הג"ר חיים ז"ק. פרטים אודותיו לא נודעו, בשנת תקכ"ו הסכים על ספר "עמודי בית יהודה" (אמסטרדם תקכ"ו) להחכם והרופא ר' יהודה הלוי הורביץ "אסיא דק"ק וילנא". מעל הסכמתו זו מתואר הג"ר ישראל בזה"ל: הראשון במעלה החזיק את ידו הגאון המפורסם החריף ובקי מוה"ר ישראל נר"ו אבדק"ק

הגאון ר' מנחם נחום קצנלפויגן

דוד סו"ד דק"ק בירו'. בניו הם: הר"ר משה קצנלפויגן, מחבר ספרים רבים, ביניהם: "אלפא ביתא" (פפד"מ תרט"ו—ט"ז), "התורה והמצוה" (הנובר תרכ"ג, שטטין תרכ"ה), "דברי משה (המבורג תרי"א) ועוד. והגאון ר' משולם זלמן קצנלנבוגן אב"ד קיידאן.

בן הגאון ר' אברהם אב"ד סלוצק ובריסק. נכד הגאון ר' יחזקאל קצנלנפויגן בעל "כנסת יחזקאל". אשתו הרבנית רחל היתה בת הגאון ר' יצחק הורביץ אב"ד ברודי, גלוגא, ואה"ו. אשר בזוג ראשון היתה כלתו של הגאון בעל "גודע ביהודה".

הסכים בשנת תקנ"ד (ביום ג' כ' תמוז) ע"ס "שירה לדוד" (הוראדנה תקנ"ז) להר"ר

הגאון מוה"ר נפתלי הירץ

תרנ"ו—ע"ד) אב"ד אושפול ושימבורג, המת- ייחס מצד אמו אל הגאון ר' נפתלי הירץ זה. ואל הגאון ר' משה מקיידאן, בעל "פני משה".

מתלמידיו של הגר"א, פרטים נוספים טרם נתבררו. המקור לרשימתו הוא הספר "אילה שלוחה" להר"ר נפתלי הירץ קלאצקין (ורשא

הגאון ר' יששכר דב (הירץ)

לפי סדר היחס הנדפס במעלית התורה (ניו-יורק תש"ץ) שמש ברבנות בירו' הגאון

הגאון ר' עזריאל זיו

בן הר"ר גרשון מנדל זיו, ואחיו של הגאון ר' משה אב"ד קריזבורג ושאבלי, מח"ס

הביישן למד ע"כ הצעתי דברי אולי אזכה לירי
מענה דעת...

חלופי תשובות ממנו הופיעו בספר מחשבת משה, וכן בא בכתובים עם הגאון ר' מרדכי ראבינר מבוויסק, בעהמח"ס "גדולת מרדכי" (וילנא תרל"ח) שנדפסו שם בסי' כ"א כ"ב כ"ג כ"ד. וכותב לו הגאון ר' מרדכי: ... אחוי קידה כלפי דמר שבמקום גדולתו וכו', ומח' זקינא טיבותא למר שצמצם כבודו נגד קטן ערך להשיב דבר... ובודאי היה עלי לקיים במקום גדולים על תעמוד... אך אמרתי ולא

נולד בשנת תקמ"ח בז'זמר לאביו הג"ר
אברהם שוועקסנר, שהתייחס אל הגאון ר'
משה רבקהש בעל "באר הגולה". התגורר
תחילה בעיר קידאן, שם למד בצוותא עם הג"ר
אריה לייב קצנלבוגן (לעתיד אב"ד בריסק)
ועם הג"ר משה בן ~~הגאון~~ ^{הגאון} ר' ^{Nicodemus}
הג"ר שמעון התפרסם כגאון גדול וכחכם,
והיה נקרא לפשר בדיני תורה קשים. עמד
בקשרי מכתבים של חדושים ושו"ת עם הג'
אונים המפורסמים כר' שלמה אייגר, ר' יצחק
בה"ג ר"ח מזלוז'ין, ור' אברהם אבלי מפוסבול
ראב"ד וילנא.

(9) בספר „תולדות חכמי ירושלים“ ירושלים תרפ”ח, מסופר שתרם סכום גדול מהונו (יותר מ־3000 ר”כ הון עצום בימים ההם) ליסוד החזקת הת”ת עץ חיים.

(10) בספר „זכרון תנחום“ מובאים קורות חייו הנפלאות של הגר”ש שמעון כפי שנכתבו ע”י בנו כמזכיר עין

צרי הת"ת "עץ חיים" (9)
הגאון ר' יוסף אשכנזי אב"ד נובי אלכ-
סנדרובסק בעמח"ס "אהל יוסף" כותב בהסכמה
לספר "מצב הישר" (וילנא תר"מ) (הר"ר שנ-
אור זלמן דובער חתן בנו של ר' שמעון) על
הג"ר שמעון הגאון הגדול הפילוסוף האלוקי
המקובל הנורא כקש"ת מוה"ר שמעון הזרחי.
ר' שמעון נפטר בתשעה לחודש אלול
תר"כ, ומנו"כ בצד הגאון ר' ישעיה ברדקי
על הר הזיתים. תשובותיו שהוכנו על ידו נד-
פסו בספרו "נחלת שמעון" (וילנא תרנ"ז) ע"י
נכדו הג"ר אריה לייב ראשקעס. ובספר "זכרון
יעקב" וילנא תרל"ד. (10)

ב, זכרון לחובבים הראשונים" (י"ז, עמ' 9), ב, המאסף
שם מובאים תשובותיו משנת תרי"ג עם הגאון ר'
אליהו יואלסון, ובהאסף תרמ"ז (חוב' 1 עמ' 88,
ובירחון "תורה מציון", (לפי תח"י).

הגאון מוהר"ר שלמה זלמן זק"ש

בן הג"ר מאיר זק"ש. נולד בשנת תקע"ד (1814). נתפרסם בכנויו "ר' זלמלה פרומק", בגלל צדקותו הגדולה. היה רב בבירז' כפי הנראה זמן קצר בלבד, משם עבר ללוקניק

הגאון מוהר"ר משולם שרגא סגל

שקדן גדול ומתמיד, סבל מרדיפות רבות, ונפטר בשנת תרמ"ט בעודו בדמי ימיו. פר-

הגאון ר' אשר ניסן לוינסון

בן הגאון ר' יהודה לייב אב"ד מדיאמפול, יצק מים ע"י אביו הגדול ביחד עם אחיו הר"ר משה שלמה אב"ד פארצוב, והיה חתנו של הגאון ר' שמעון הורחי. בשנת תרי"ב נתקבל לרבנות בירז', וישב שם קרוב ל-40 שנה. את פרסומו הגדול בעולם התורני קנה לו ר' אשר ניסן הודות לספרו "גן נעול" (וילנא תרל"ד 1873) שהיה אחד הספרים הראשונים בהם נתבטאה שיטת הלמוד החדשה בישיבות ליטא, דרך ההבנה והלמדנות, אשר במהרה מצאה לה מהלכים בכל החוגים התורניים שבליטא ובסביבתה. מיוחד ספר זה גם בבטוי הבהיר שנתן ר' אשר ניסן, לחדושו, אשר לשם כך נעזר בשני תלמידיו הרבנים הר"ר יעקב ווילענצ'יק אב"ד פיקעלן והר"ר יהושע יוסף פרייל אב"ד קרוק.

בשנת תרכ"ג אירע להג"ר אשר ניסן אסון גדול בהלקח ממנו בנו יחידו ר' נחום נתן עלוי וגאון, אשר אגדות עליו התהלכו ברחבי ליטא. הגאון ר' ישראל סלנטר ביקר את העלוי בהיותו בבירז', כדי להתוודע אליו מקרוב, ובצאתו נתן בטוי להתרשמותו הגדולה מיניק וחכים זה באמרו שבמשך שלש שעות בקורו סקר לפניו בבקיאיות ובהירות ארבעים דף במסכת זויר.

אבל כבוד השרתה פטירתו ללא עת בעולם התורני כולו ומכל קצוי ארץ התאספו רבנים

ולקרטינגה בה נפטר בשנת תרל"ו (1876). ידיעות על פטירתו והספדים, נדפסו בעתונים שונים.

טים נוספים טרם הובררו.

להספידו. אסון זה דכא מאוד את רוחו של הג"ר אשר ניסן והתיש את כוחו ומאור עיניו, את ספרו גן נעול קרא ע"ש בנו העלוי: גאון נחום נתן עלה ונתרומם למרום, ובו מביא הוא חדושים מבנו.

לזכר בנו אשר מאן להנחם עליו הדפיס גם ספר מיוחד "צפנת פענח" (וילנא תרל"ח) בו מעלה הוא את זכרו בהספדים ודברי דרוש. עקב תשישותו נאלץ ליטול לעזרתו כרב משנה לנהול עניני הרבנות בבירז' את הגאון ר' יוסף זונדל, למרות זאת עמד על משמר הדת וביד רמה ותקיפות הרים כבודה של תורה, והקנה לעירו צביון מיוחד שהשתקף בעשרות חכמי התורה שהיו לחתנים בבתיהם של בע"ב נכבדים בבירז', נלחם בהשכלה ואלץ לסגור את ה"חדר" המודרני שפתחו המשכילים.

בתרל"ה יצא לאור ספרו "לקוטי שושנים" (וילנא) המכיל קובץ קובץ דרשות וכן את ספרו "לקוטים מספרי אפיקי יהודה", בכתובים נש- ארו קובץ גדול של שו"ת וחדושים וכן ספרו אפיקי יהודה.

ר' אשר ניסן לא הרבה לתת הסכמות זולת יחידי סגולה אותם הכיר היטב. נפטר בשנת תרל"ט, ויום פטירתו היה לאבל ומספד, ושביתון כללי בבירז'.

הגאון ר' יוסף זונדל

בן הגאון ר' יצחק אב"ד פומפיאן ובסוף ימיו בירושלים. ר' יוסף זונדל שמש ברבנות בקרוקי, לאחר מכן בשנת תרכ"א עבר ליאנובה. ובשנת תרכ"ו נקרא לכהן בבירז' כרב משנה ליד הגאון ר' אשר ניסן. בשנת תרל"ו הוציא לאור את ספרו "זיר יצחק" (וילנא תרל"ו) בו נתגלתה למדנותו המופלגת, ובו נתפרסמו גם תשובותיו מהם

הרה"ג ר' פנחס הכהן לינטופ

בימי קודמו הגאון ר' יוסף זונדל נתקבל הג"ר פנחס כרב לעדת החסידים בבירז'. נולד לאביו הר"ר יהודה לייב (מחסידי חב"ד). בשנת תרל"ד נתקבל למו"צ לעדת החסידים בוואבור לניק, ובשנת תרנ"ג—תרנ"ד בבירז'. ר' פנחס הצטיין כלמדן בעל זכרון מדהים ותפיסה מהירה, בקי בנגלה ובנסתר. נקט עמדה בכל הבעיות הרוחניות של התקופה, והביע מחשבתו בספריו ובמאמריו שפרסם בקבצים תורניים. דגש חזק בהטפתו היה הלמוד בחכמת הנסתר ע"ד הפשט, וכן עמד על הצורך לפשר בין תורת תלמידי הגר"א ה"מתנגדים" והחסידיים, בכדי למצוא את שביל הביניים. בשני חבריו "פתחי שערים" (וילנא תרמ"א, חד"ת עמ"ס חולין ופרקים מתורתו והשקפותיו בעניני היהדות), ו"ילקוט אבני אמונת ישראל"

הרה"ג אליהו יעקב דוב שור

לאחר פטירת הגאון ר' יוסף זונדל נתקבל הג"ר אליהו יעקב דוב שור לאב"ד בירז'. חתן הג"ר נתן נטע פלוין אב"ד קרקינובה (גיסו של הג"ר מרדכי גימפל יפה מרוזינוי). שמש ברבנות בז'ופראן ובליאדי, ורבנות אחרונה זו בעירו של בעל ה"תניא" היתה סבה להכרתם והסכמתם של חסידי חב"ד למנויו כרב בבירז'.

אנו למדים על יחסיו עם גאוני דורו, ועל ההערכה לה זכה מגאונים כהר"ר בצלאל הכהן מו"צ וילנא, והר"ר אברהם שמעון טרוב אב"ד קיידאן.

חלק שני מספרו אשר השתוקק להדפיסו נשאר עמו בכתובים. נפטר בשנת תרנ"ו.

(וארשה תרנ"ה, באורים לטעמי המצוות) עורר תשומת לב רבה מצד גדולי הרבנים והחסידות, כחוט השני עוברת בין שני ספרים אלו ההשקפה הברורה והאמונה כי רק ע"י קיום התורה יש תקוה לישראל ולהמשך קיומו כתגובה על התאוריות הנכזבות של ההשכלה.

ר' פנחס חפש דרכים לקרב את בני הנעורים, ומדגיש בדבריו את הצורך בספרות חרדית שתהא ספוגה בקדושת התורה ובמורשתם הנאצלת של גדולי ישראל כתריס בפני ספרות ההשכלה, ולהרמת כבוד התורה והרבנות.

נפטר בשנות מלחמת העולם הראשונה בגולת רוסיה, כשממלא את מקומו חתנו הר"ר בנימין מובשה.

ר' אליהו נחשב לגדול בתורה, עמקן מח"דש ו"נאה דורש" בעל מוניטין. מעורב בין הבריות וחביב על הכל, עדות לגדולתו ספרו "נטיעות חיים" (וילנא תרנ"ב) שם משוטט הוא בים התלמוד והראשונים בבקאות וב"עמקות.

אחר עלות הגאון האדר"ת ממיר לירושלים נבחר ר' אליהו מצד בעה"ב במיר כאב"ד,

משאת נפשו כל הימים, ושם נפטר בשנת תרצ"ו. השאיר חבור גדול בהלכה ובאגדה, שו"ת, וספר דרשות בשם "ציון לנפש חיה". אבי אמו של ר' אליהו היה הג"ר מאיר הלוי עפשטיין מו"צ שניפישוק, אשר אל משה פחה זו התייחס גם הגאון בעל ה"חזון איש" זצ"ל.

אולם הוא מאן לקבל את המנוי מפני כבודו של הגאון ר' אליהו ברוך קאמיי "ריש מת" יבתא" בישיבה הגדולה, שקבל אח"כ את כתרי הרבנות במיר.

מבירו' עבר ר' אליהו לאניקשט, שהצטיינה בלמדניה המפורסמים ובה הגיע לזקנה מופלגת. בשנת תרצ"ב עלה לארץ ישראל —

הרב ר' אליהו יעקב דוב שור

הגאון ר' בנימין מובשה

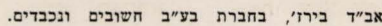
בקי גדול בש"ס ופוסקים, עניו ושפל ברוך, בעל מדות תרומיות ואהבה על הכל. מבירו' עבר הר"ר בנימין לקרקינובה שם נספה בשואה בכ"ו אב תש"א, ביחד עם בני קהילתו.

ממלא מקום חותנו ברבנות המשנה בבירו', נולד בשנת תרמ"ח בטירקאשלי למד בישיבת טלז, שם ספג מלוא חפניים מתורתם של הגאון ר' אליעזר גורדון ושל הג"ר חיים רבינוביץ.

הרה"ג ר' אריה לייב ברנשטיין - אב"ד אחרון בבירו'

ר' אריה לייב נמנה עם טובי הלמדנים בישיבת "כנסת ישראל" בסלבודקה, ובבירו' נשא לאשה את בת הנכבד הר"ר נתן נטע מיקירי העיר, ולאחר מכן נתמנה כאב"ד בירו'. היה תקיף מאוד בעניני הרבנות, לא נשא

נולד במינסק בשנת תרמ"ז לאביו הרה"צ ר' חיים אליעזר, ר"מ בישיבה המקומית הע"מ מיד שם תלמידים הרבה (בזקנותו עלה לא"י ומגיד שעורים בביהכ"נ "נחלת שבעה" נפטר בתש"ו).

אישים ונכבדים בבירז' ולידיה

6. הר"ר יצחק בן ציון אייזיקסון, יליד פוניבז' שם קבל חנוכו והתבשם מתורתו של הגאון האדר"ת, נסמך להוראה ע"י הגאון ר' אלכסנדר משה לפידות. בשנת תרנ"ב פרסם את ספרו „ברכת יצחק" המכיל קובץ חד"ת, מעוטר בהסכמותיהם של הגאון ר' א"מ לפידות, של הגאון ר' יחיאל מיכל מיאנישוק, בעל „שפת הים", והגאון האדר"ת. בסוף הספר מצורף קונטרס בשם „תוספת ברכה" המכיל הערות והוספות מהגאון האדר"ת.

7. הרב ר' צבי הכהן, (תר"ך תשי"א) ראש הרבנים במונטריאול וזקן הרבנים בקי נדה, נולד בבודביץ (פלך סובאלק), למד ביל-דונו אצל אביו ר' חיים הכהן בגיל י"ב עבר לווילקובשק. משם לוויילנא בישיבת רמיילעס. משם עבר לוואלוזין שם הסתופף בצלו של הנצי"ב והגד"ה, מאוחר יותר עבר לבירז' שם למד כפרוש זמן מה, נשא אשה והמשיך לשקוד באהלה של תורה, בשנת תר"ן הגר לקאנדה בהשפעת מאורעות הדמים והפרעות ביהודי מזרח אירופה. בקאנדה מצא ישוב יהודי קטן ודל בערכו ובכמותו שהיה להר"ר צבי כר נרחב לפעולתיו ויוזמתיו הצבוריות בשטח ה-חינוך והעסקנות, כן פרסם חדו"ת ומאמרים במאספים ובקבצים שונים. נפטר זקן ושבע ימים בשנת תשי"א והותיר אחריו הרבה כתבים בחידושי הלכה ואגדה.

8. נציין גם את משפחת הרבנים המפור-סמת ראם המתייחסת להגאון ר' אברהם אחי הגר"א, שהתגוררה בבירז'.

1. הגאון המקובל, ר' אברהם ב"ר שלמה זלמן, מ"מ ומו"צ בירז'. הסכים בשנת תק"נ ע"ס נאדר בקודש, ועוד.

2. הר"ר דוד סו"ד (ספרא ודיינא) דקהלת בירז'. מח"ס „שירה לדוד" (הוראדנא תקנ"ז) על שיר השירים. וספר קינה לדוד בכת"י, בשער ספר זה נמצאת רשימה של ארבע עשר חבורים שכתב, ולא זכה להוציאם לאור.

3. הר"ר מאיר נתן, שד"ר ישיבת „כנסת ישראל". נתפרסם בצדקותו ובמסירות נפשו להחזקת תורה ולומדיה. שלשת חתניו היו: הגאון הצדיק ר' אשר אנשיל אטינגן הי"ד, אב"ד חומסק (מחוז קוברין). הגאון הצדיק ר' אריה לייב ברנשטיין הי"ד מרא דאתרא. והרה"ג ר' פסח שפירא שהו"ל פרושיו של הר"ש סיריליאן, על כמה מסכתות מתלמוד ירושלמי שעל סדר זרעים.

4. הר"ר נפתלי הירץ, ת"ח נגיד ומוקיר רבנן מחסידי חב"ד. גם לו היו שלשה חתנים שהיו סמוכים על שולחנו: הר"ר משה הכהן מגיד שעור בקלויז חב"ד בבירז', ובסוף ימיו בארץ ישראל. הר"ר צבי יהודה הכהן, והר"ר דוב הכהן קוק, יליד גרייווא.

5. הרב הגביר שוע ונכבד, ר' חיים קמנצקי, נין ונכד להגאון ר' חיים מוולוז'ין, התייחס גם להגאון ר' מאיר אייזנשטט בעל „פנים מאירות". ביתו היה בית ועד לחכמים, ופתוח לרוחה בפני כל נכאה ונדכה, בשנת ה'תש"ח (1868) כלכל אלפי נפשות מהונו אשר פזר, נפטר בשנת תרל"ט.

ילידי בירז'

1. הגאון הגדול ר' אלחנן וסרמן הי"ד.
2. הרה"ג ר' ~~מתתיהו~~ אייזיק הלוי בורלנד, הנקרא ר' אייזיק חרקובר, נכד הצדיק ר' מאיר נתן הנ"ל. במלחמה העולמית גלתה משפחתו לחרקוב שברוסיה וע"ש נתפרסם בכניו בעולם הישיבות. תלמיד ישיבת ה"חפץ חיים" בראדין, וישיבת מיר. הצטיין בחריפותו ובבקיאותו, באצילות נפשו ובמדותיו התרומיות השמיע שעוריו בישיבת ראדין שם נתמנה לר"מ, ויצא לגלות סיביר עם הישיבה בתקופת השואה והחורבן, שם גוע בי"ט מנחם אב תש"ב.
3. הרב הגאון ר' דניאל ועליג ב"ר חיים פסח זקס, ר"מ בגורז'ד, וואבולניק, טוירגען, ורב ברדבילישוק. בשנת תרפ"ח עלה לא"י, בשנת תרצ"ב פרסם את ספרו הידוע "חמדת

- דניאל" ע"מ זבחים ומנחות.
4. הרה"ג ר' יהושע יוסף רבי, (תרל"ד—תרצ"ב) תלמיד ישיבות טלז וסלבודקה, אצל הגאון ר' איצלה מפוניבז', ובקבוץ ר' חיים עוזר בוילנא, עלה לא"י, ונפטר בתרצ"ב.
5. הרה"ג ר' אליעזר פרייל, נתפרסם בצעירותו כה"עלוי מבירז', חניך ישיבת טלז. בתרס"ט הגיע לאנגליה כאב"ד במנצ'סטר, בתר"ע עבר לארה"ב, שם מלא תפקיד חשוב בחיי הרבנות. (הערכה עליו בספר היובל של הפרדס).
6. הר"ר יוסף אלחנן מלמד, ב"ר אברהם מרדכי המתייחס להגאון ר' דוד אופנהיים, אב"ד פראג רב בויטעבסק, ובסוף ימיו בא"י, ספריו: "משא נינוה" (תרס') ו"שבטי ישראל" (תרס"ג). נפטר בתלאביב בשנת תרצ"א.

רשימה ביאוגרפית

של

גדולי ישראל

בליטא

רשימה חלקית מתוך
לכסיכון לגדולי ישראל
בליטא, הנערך עתה ע"י
מפעלי הנצחה לחיי יהדות ליטא

ה'תש"ח

ש"ח

ה'תש"ח

ה'תש"ח

ה'תש"ח

הגאון ר' יהושע בהר"ר יוסף

(ראשון לילידי וגדולי וילנא)

דברי רש"י ז"ל מקושיות בעלי התוספות.
בתשובותיו שהחליף עם גדולי ישראל לא
נשא פנים לאיש ולא נרתע מהוראת האמת,
באחדים מהם הוא מייסר את אלו הסוטים מדרך
האמת בלמוד התורה, ומשמיע דברים כדרכנות.
ר' יהושע עמד בתוקף גם על הצורך לקיים
את פסקי בעל השו"ע והרמ"א ולפסוק כמותו,
ולמרות דעת רבו המהר"ם מלובלין שחלק עליהם
הם נהגו אחר רבותיו האחרים כבעל הסמ"ע
ואחרים.

גם בחכמת הקבלה גדול היה ר' יהושע
והחליף תשובות עם המקובל הגדול ר' שמשון
מאוסטרופול, יחד עם זאת נזהר ומוזהיר שלא
לערב בפסקיו עניני קבלה מתוך עקרון ש"ב
דינים אין לנו עסק בנסתרות.

החליף תשובות עם מחותנו הגאון ר' יואל
סירקיש בעל הב"ח, עם הגאון ר' דוד הלוי
בעל הט"ז, ועם הגאון ר' נתן שפירא בעל מגלה
עמוקות, ועוד.

בסוף ימיו נתקבל כר"מ בקראקא, ובחיייו
של האב"ד בעל הב"ח שהיה עסוק בהדפסת
ספריו, תפס ר' יהושע עמדה חשובה, וכל עניני
העיר נחתכו על פיו. כמה שנים לאחר פטירת
האב"ד נתקבל הגאון בעל התי"ט לאב"ד קרא-
קא בהסכמת הג"ר יהושע שנשא רק בתואר
ר"מ אולם מעמדו היה נכבד ונשא מעל לכל
תואר.

נפטר ביום ש"ק כ"ז מנחם אב ת"ח,
ומנו"כ בקראקא.

נולד בוילנא בערך בשנת שנ"ג לאביו
הג"ר יוסף ולאמו מרת היצל. למד בישיבת
הג"ר שמואל מפרמיסלא בה"ר פייבוש מקרא-
קא, ואח"כ תלמיד מהר"י פלק בעל הסמ"ע,
ומהר"ם מלובלין, ובדבוק חברים עם הג"ר
מאיר כ"ץ (אבי הש"ך), והג"ר שמואל זינוויל
אב"ד נעשויו. בהיותו עדיין צעיר נתפרסם
שמו כבקי גדול, והיו שגורים בפיו כל תשו-
בות הראשונים. נשא לאשה את מרת מרים
בת הנגיד הרה"ג ר' שמואל מבריסק דליטא.
בשנת שצ"ז חיה אב"ד ור"מ טיקטין
ואח"כ בהורודנא פרמיסלא ולבוב (חוץ לעיר)
בכל מקומות מושבו נהל ר' יהושע ישיבות
בהם העמיד תלמידים רבים כולם גדולי ומא-
רי ישראל כהגאון ר' שבתאי בעל הש"ך, הגאון
ר' גרשון אשכנזי בעל "עבודת הגרשוני",
הגאון ר' מנחם מנדל אויערבך בעל "עטרת
זקנים", והאחים הגאונים ר' צבי הירש אב"ד
לבוב ור' אריה לייב הגדול אב"ד קראקא.
ר' יהושע בגדלותו זכה להיות בין גדולי
המשיבים בדורו ותשובותיו נפוצים ומפוררים
בספרים רבים כ"שו"ת גאוני בתראי", "שו"ת
הב"ח" שהיה רע ועמית לר' יהושע, "גבורת
אנשים" להג"ר מאיר כ"ץ הנ"ל, "בית אפרים"
להג"ר אפרים זלמן מרגליות מברודי, ועוד.
חלק קטן מתשובותיו כונס אח"כ ע"י נכדיו
הגאונים ר' יעקב יהושע פאלק בעל "פני
יהושע", ור' אליקים געץ מפוזנא נדפס בספר
"שו"ת פני יהושע". חלק אחר מכתביו כונס
בספר המפורסם "מגיני שלמה", שבא ליישב

הגאון הצדיק ר' אלכסנדר זיסקינד מהורודנא

דמותו הרוחנית בגוון מיוחד של עובד ה' בכל מאודו, השואף כל ימיו לקדש שם שמים. כדברי מספידיו שאמרו שכל ימיו הצטער (כר' עקיבא בשעתו) מתי תבוא לידו מצוות קדוש ה' ויקיימנה.

בספרו השני שנדפס אחרי פטירתו הראה הרא"ז את כחו הגדול בחכמת הקבלה, (קרני אור, באורים ע"ס הזהר, וילנא תרמ"ג) כאחד הראשונים. הספר שזכה למקום כבוד בספרות הקבלה, נתקבל בהתלהבות האפיינית, והיי' לנחלתם של שוחרי למוד תורת הסוד.

השפעת גדולתו של הרא"ז שהרטיטה לבבות בסביבה כולה, מיוחדת היתה וניכרת על יושבי עירו, שהזכירו ברטט את צדקתו. בקלויז שבהורודנא — מקום למודו של הרא"ז היו שרים עד לעת האחרונה את הזמר "לכה דודי" בלחן שחבר הרא"ז. וכן נשתמרה תקנה משלו: במוצאי שבת היו אומרים את תפילת "ויתן לך" בזוגות, שנים בסדור אחד, ונמצאו מברכים אחד את השני.

אגדות רבות הלכו בפי העם אודות האיש ופעלו, שסלל נתיב חדש ללב בני דורו, אשר אמצו לעצמם את דמותו כמופת לעבודת ה' בצניעות וענוה. על מצבתו צוה לחרות רק את המלים "אלכסנדר זיסקינד בהר"ר משה הנוולד מאשה רבקה, עובד ה' ית"ש". וכן בקש שסביב לקברו יניחו מקום פנוי ד' אמות לכל רוח. נפטר בי"ח אדר ב' תקנ"ד (1794) ומקום מנוחתו הי' לאבן שואבת להמוני יהודי הסבי"בה, שם היו באים לשפוך תפילתם כל קשה רוח ונדכה. ושמך ה' לברכה עד היום.

יליד הורודנא, בהר"ר משה ותלמיד הגאון הגדול ר' אריה לייב עפשטיין מקניגסברג בעל "הפרדס".

ר' אלכסנדר זיסקינד קנה לו שם עולם בספרו הגדול והחשוב "יסוד ושורש העבודה", שזכה למהדורות רבות, ונתקבל בהתלהבות רבה בכל תפוצות ישראל.

בספרו זה המכיל עניני מוסר ומדות, מתווה הרא"ז את אורח החיים לפי סדר היום ומדגיש הוא את תוכן המצוות והכוונה שהם עיקר העיקרים.

מספרו ניתן לעמוד על צדקתו ופרישותו הנפלאה, וזכותו עמדה לו שספרו התקבל כאחד מספרי היסוד של המוני בית ישראל. בבתי מדרש של מתנגדי ליטא, ובבתי החסידים שב"פולין כאחד, נוסדו חבורות מיוחדות ללמוד בצוותא בספר זה.

צוותאו שנדפסה גם היא פעמים רבות בהיותה בעלת תוכן ומשקל בפ"ע מכילה עניני מוסר והנהגות טובות. בצוואה מזהיר הוא על עוון בטול תורה אפי' של רגע א', ומספר שמנע מעצמו אפילו את השיחה ואת ההש"תעשועות עם ילדיו הקטנים, והנהגה זו מצוה הוא לבניו אחריו.

בין היתר מספר הוא ששאף כל ימיו לעלות לא"י, ואת מצוות ישוב הארץ הוא רואה כחובת גברא על כל איש ואיש מישראל. ואמנם באהבתו הגדולה לא"י, ובעוון פעלו שהי' מלווה במסירות נפש נאסר הרא"ז. וכשהשתחרר שב לעבודתו למען עניי א"י, למרות הסיכון שהי' כרוך בכך.

למקרא תוכן הצוואה מצטיירת לעינינו

הגאון ר' דוד טבלי בהר"ר משה

בחלק הדרשות המצורף לספרו מתגלה המחבר כדרשן, כהוגה וכחוקר. בשיטת למודו ובהרצאת דבריו משתקפת עובדת היותו תלמידו של ר' חיים ממנו קבל את דרכו בשיטת למוד ובחקירה דתית.

גם חבורו השני "נחלת דוד" שיצא לאור בשנת תרכ"ד שלש שנים אחר פטירתו, וה"מכיל גם הוא שו"ת וחדושים זכה להתקבל בכל חוגי התורה במיוחד בשיבות כספר חשוב, והקנה לו את פרסומו הגדול בעולם התורני. בשנת תרי"ד-ט"ו נקרא ר' דוד טבלי ביחד עם עמיתיו גאוני ארץ הגאון ר' יצחק אלחנן, הג"ר יוסף מסלוצק והג"ר זלמן זאב המגיד מוילנא להסדיר את עניני הנהלת הישיבה בווילנא.

תלמידיו המפורסמים הם הגאון ר' יהושע העליר מקאידנוב אב"ד פאלאנגען וטלז, וש"ב הג"ר אברהם שמואל שהיי' רב בסקידל (פלך וילנא) באישישוק וברוסייני. נפטר בשנת תרכ"א.

נולד בטורעץ בשנת תקנ"ד, בהיותו כבן ט"ו למד בווילנא ליד הגאון ר' חיים, שם קבל את הדרכתו הראשונה והיסודית בלמוד העיוני והישר, ובהעמקה בש"ס ופוסקים.

בשנת תקע"ז שהה בבוברויסק בבית הנגיד הר"ר שמעון זימל עפשטיין שם למד את בנו הר"ר יהודה מח"ס "מנחת יהודה" (ורשא תרל"ז) סמוך לשנה זו נתקבל הג"ר דוד לאב"ד סטויבץ שם פעל לברכה עד שנת תר"ט. ר' דוד נתפרסם כאחד מגאוני הדור ותשובותיו ששגר לפונים אליו מעידים גם על היחס הנכבד לו זכה מגאוני דורו כהג"ר יחיאל העליר אב"ד וואלקוביסק, והג"ר אליעזר יצחק פריד אב"ד ור"מ וולוז'ין. בשנת תר"ט נתקבל כ"מרא דאתרא" בקהילת מינסק שהיתה אחת הרבנויות החשובות שבליטא ורייסן.

בשנת תרי"ד הופיע חבורו הראשון "בית דוד" המכיל חלק מתשובותיו, ומעוטר בהכמות גדולי ישראל כבעל ה"עונג יו"ט" הג"ר יוסף אב"ד סלוצק, הגאון ר' יעקב מאיר פדובה אב"ד בריסק, והג"ר שמואל אביגדור תוספאה.

ביבליוגרפיה

אָרץ צבי	וילנא תרל"ה	מוכרת גדולי
אִוּה למושב	קרקא תרס"ג	אוסטראהברדיטשוב תרס"ז
אילה שלוחה	ורשה תרנ"ו—עז	מנחת יהודה
אספקלריה המאירה	פירודה תקל"ו	מנחת כהנים
ברכת יצחק	וילנא תרנ"ב	משא נינוה
באר יצחק	קניגסבורג תרי"ט	נטיעות חיים
גאון צבי	פראג תצ"ו	נחלת בנימין
גבורת אנשים	ורשא תרל"ט	נחלת שמעון
דברי ברית	זולקווא תפ"ט	ספר טיקטין
דור דעה	פיטרקוב תרצ"ה	ספר ויטעבטק
דברי יהודה	ניו-יורק תר"ע	ספרי הגר"א
דעת קדושים	פטרבורג תרנ"ז—ח	עמודי בית יהודה
הפרדס	ספר היובל	ענף עץ אבות
הפּלס	ברלין	עיר וילנא
זרע ישראל	(ווילהרמרשדורף)	פתחי שערים
	ת"צ)	פנקס סלוצק
זיר יצחק	וילנא תרל"ו	פנקס מדינת ליטא
זכר החיים	למברג תרכ"ו	פנקס מדינת ליטא
זכרון יעקב	וילנא תרל"ד	מינסק תרל"ה (כת"י)
זכר יהוסף	ורשה תרנ"ט	צנצנת מנחם
חמדת דניאל	ירושלים תרצ"ב	ברלין ת"פ
חורבן ליטע	ניו-יורק תשי"ב	וילנא תרל"ה
יסוד ושרש העבודה		סדילקוב תקצ"ד
ילקוט אבני		וילנא תרע"ב
אמונת ישראל	ורשה תרנ"ה	וילנא תרכ"ט
יהדות ליטא	ירושלים תשי"ד	תל-אביב תש"ה
יהדות ליטא	תל-אביב תש"כ	למברג תר"ס
כנסת יחזקאל	אלטונה תצ"ג	לבוב תר"כ
כלילת יופי	קראקא תרמ"ח	טורקא תקכ"ד
כנסת הגדולה	ורשה תרנ"ה—ג	הורודנא תקנ"ז
לקוטי שושנים	וילנא תרל"ה	וילנא תרס"ג
לתולדות היה' בליטא קידאן תרצ"ד		תולדות חכמי
לוחות זכרון	פרנקפורט תרס"ז	ירושלים
מקום שמואל	אלטונה תצ"ח	תולדות אנשי השם
מחשבת משה	וילנא תרכ"ו	(כת"י) מינסק תרל"ה

מפעלי הנצחה לחיי יהדות ליטא שע"י ישיבת פוניבז'

בנשיאות והנהלת

הרב יוסף ש. כהנמן שליט"א

היכל הזכרון „אוהל קדושים“.

פנקס הקהלות / הארכיון.

„דף זכרון“ - הנצחת שמות הקדושים והטהורים הי"ד.

אוצר יצירת הרוח של יהדות ליטא / הספריי.

מכון להוצאת כתי של גדולי ליטא.

אוצר הקרנות גומלי חסד קדושי ליטא.

רשת ישיבות ע"ש הישיבות החרבות בליטא.

חוקי חרות יחיד חקצות יצחק

זכרון חיים יצחק

המחבר

אברהם יצחק ש. חקצות

המחבר חתום

המחבר חתום

המחבר חתום

המחבר חתום

המחבר חתום

המחבר חתום

המחבר חתום

מפעלי הנצחה לחיי יהדות ליטא

יום כ"ז בסיון תש"א, הוא היום המר והנמהר, כ"ז בסיון - יום הזכרון האתחלתא דפורענותא של יהדות ליטא, בו שתתה ליהדות ליטא את קובעת כוס התרעלה של הצורר הנאצי בחורבן והשמדה, עד תומה. הרחיבה שאל נפשה וירד הדרה, גאונה ושאוונה ועלז בה. גדולי תורה, רבנים וראשי ישיבות. מנהיגים ופרנסי הדור, על תלמידיהם, קהלם והמונם, עולל וטף, נכחדו מארץ החיים לבלי הותר שריד ופליט. בתי כנסיות ובתי מדרשות, ישיבות גדולות, ישיבות קטנות ומרכזי חינוך נחרבו ונעקרו עד כלה.

ביום כ"ז בסיון תש"א נכנסו הקלגסים הנאציים לליטא והחלו במלאכת ההשמדה הטוטאלית של יהדות ליטא. תוך שבועות מספר הפכה ליטא ל"יודן ריין" מחוץ למתי מספר בניטאות וילנא, קובנה, ושבלי. יהדות ליטא על תפארתה וגדולתה נכרתה. העיירה היהודית הטפוסית נמחקה. נפסקה שרשרת של יצירה יהודית, שנמשכה קרוב ל-650 שנה. חיים יהודים תוססים, רווי תלאות וסבל, נסיונות ומאבקים, מלאי הוד וגבורה ואור הדעת - קופדו והוכחדו.

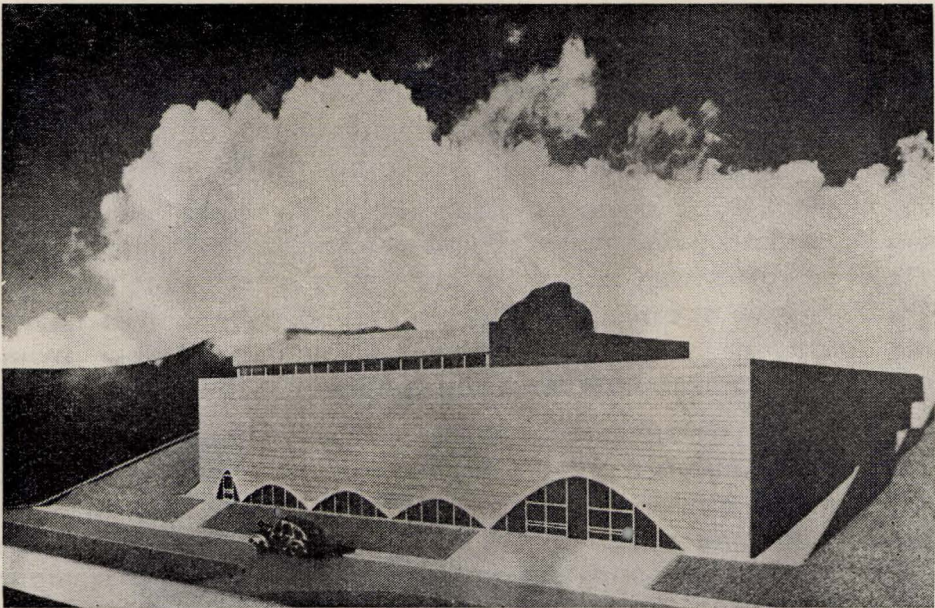
יהדות ליטא היתה כחותם על לב האומה, והעיירה היהודית שהיתה ממלכה בזעיר אנפין לתורה ולחסד. חברה ש"ס וחברה משניות, חברה עין יעקב וחברה חיי אדם הוו את מפגשיהם היומיומיים והחברתיים של יהודי ליטא שהולידו את המשקע העמוק של חסד, טוב לב ולבביות שהתבטא גם בארגוני החסד הרבים שפעלו בכל עיר ועיירה בליטא. מתן בסתר, בקור חולים, לינת הצדק וקופת גמילות חסד שהושיטו עזרה בצורת הלוואות ללא רבית, תמיכה לנצרך, סעד לחולה בדרך של כבוד, בצינעה ובצניעות.

יהודי ליטא הצנועים גועו בדומיה. לא ידע העולם שכבר בשנת תש"א (1941) לא נשאר כמעט זכר ליהדות ליטא. ויהדות נפלאה זו ששקעה בתהומות דמים, הולכת ושוקעת גם בתהום הנשיה.

כבוד מרן הגאון הרב רבי יוסף כהנמן שליט"א מפוניבז', מקברניטיה 'הנאמנים' של יהדות ליטא, השריד היחידי מגדולי רבניה שזכה לצאת מתוך ההפיכה - ראה לעצמו יעוד חיים ושליחות הסטורית להעלות מחדש ולהנציח את דמות הקודש של חיי יהדות ליטא בשרשרת מפעלים מקוריים שחזון הקמתם היה עד מהרה לעובדה קיימת, ההולכת ונשלמת בע"ה בדמותם של מפעלי ההנצחה לחיי יהדות ליטא.

היכל הזכרון „אהל קדושים“

גולת הכותרת של המפעל הוא היכל הזכרון „אהל קדושים“, ההולך ומוקם בתוך הגבעה שעליה עומד בנין ישיבת פוניבז' המפואר. באהל הקדושים יועלו כשמונה מאות נרות זכרון בתוך עמודי מצבות, כמנין הקהלות החרבות בליטא, בתחומיה שלפני מלחמת העולם הראשונה, הכוללים את פלכי וילנא, קובנה, סובלק וגרודנא. על כל עמוד מצבה יהיה חרות שם הקהלה, תאריך יסודה ויום חורבנה. באהל זה יתאספו שרידי יהדות ליטא להתיחד עם זכר הקדושים ביום היא"צ של כל קהלה. בתפילה, אמירת קדיש ולמוד משניות. ספר תורה שיהודי ליטא יכתבו לזכר הקדושים יונח בארון הקדוש שבאהל, ובארון קודש זה ייגנזו גם ספרי התורה שנצלו מהקהלות החרבות שבליטא. „האנק דום“ (יחזקאל כ"ד י"ז) ילחשו כתלי האהל שיוקדש לתורה, לתפילה ולהתיחדות. אולם אהל הקדושים שבקומה השני' יוקדש לישיבת ירחי כלה, ויכיל 1160 מקומות ישיבה. — מקום ע"ש כל רב ודיין של כל קהילה בליטא.

היכל הזכרון „אהל קדושים“

פנקסי הקהלות הארכיון

„פנקס הקהלה“ היה מאז ומתמיד אחד האוצרות היקרים ביותר בחייה של כל קהילה יהודית, שרשמה את קורותיה ואת חייה בין דפיו. לדאבונינו הושמדו או אבדו פנקסים אלה ברובם הגדול. במסגרת מפעלי ההנצחה לחיי יהדות ליטא הוקם מכון מיוחד, עליו הופקד צוות חוקרים, לשחזר במדת האפשר את צורתו המקורית של פנקס הקהלה שבכל עיר ועיירה, למען ישמש גלעד לידע ולזכרון העבר המפואר של יהדות ליטא במשך שנות

קיומה. במסגרת המפעל יוצאת לאור חוברת זו. משוכנעים אנו שהחומר המתפרסם לוקה עדיין בחסר וביתר ואנו מפנים בזה בקשתינו לצבור הקוראים וליוצאי ליטא במיוחד לשלוח לנו פרטים והערות נוספות אודות חיי הקהלות במיוחד על שנותיה האחרונות, במדה שיביאו תועלת בעריכת החוברות הבאות, שתוקדשנה לקהלות אחרות בליטא.

דף זכרון

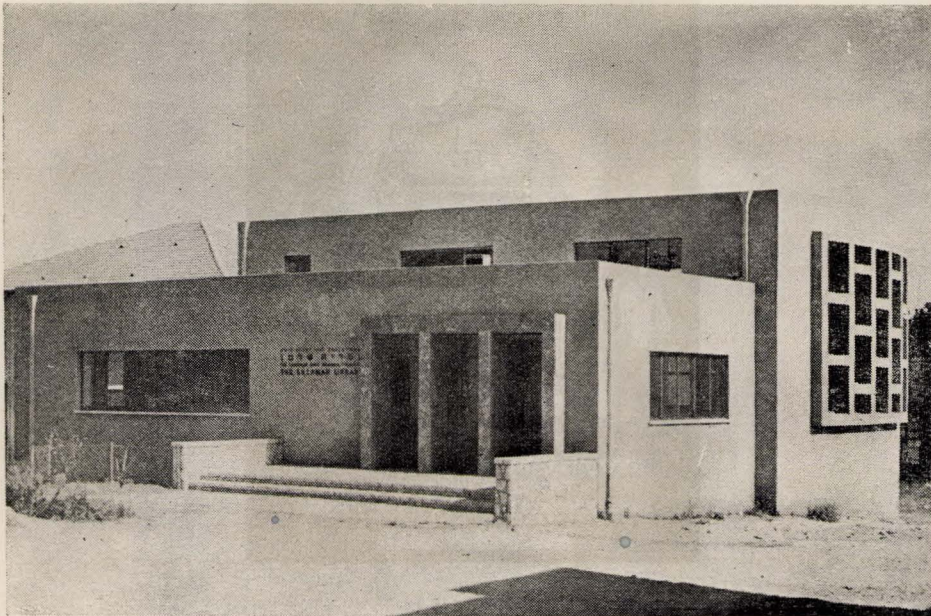
את פנקסי הקהלות תחתום מגילת האיכה של החורבן הגדול על שמות הקדושים והטהורים הי"ד. הנהלת הארכיון מנהלת עתה רשום מדוקדק של קרבנות השור אה ולצורך כך הוכנו דפי זכרון מיוחדים שם נרשמים שמות הקדושים לפי משפחותיהם ומקום מגוריהם, שייגנזו בגנזך אהל הקדושים אנו מספקים דפים אלו חיים לכל דורש. תודתנו נתונה לארגונים שחברו יחד לשלוח לנו רשימה מרוכזת של בני קהילתם הקדושים. המעוניינים בדפים אלו יכולים לפנות לפי הכתובת "מפעלי הנצחה לחיי יהדות ליטא" ת.ד. 26 בני ברק.

"דף זכרון"
הנצחת שמות
הקדושים
והטהורים הי"ד

אוצר יצירת הרוח
של יהדות ליטא /
הספריה

ליד אהל הקדושים הוקמה ספריה תורנית מרכזית, שתשמש בית עקד ליצירת הרוח הגדולה של גאון יהדות ליטא בתקופה של כ-650 שנות קיומה. בספריה ירוכזו ספרים וכתבי יד מגדולי התורה בליטא בשדה ההלכה והאגדה, המוסר, הפיוט והמחקר. ספריה זו תהיה אלומת אור שתגלה ותחשוף את דמותה המיוחדת של יהדות ליטא, ואת תרומתה ליצירה הגדולה של עם ישראל בשנות גלותו. ברשותנו נמצאים כבר עתה אלפי ספרים וכתבי יד הממוינים ונערכים עתה על ידינו.

אנו פונים בקריאה עמוקה אל אחינו יוצאי ליטא ואל כל תפוצות ישראל באשר הם שם, אנא הושיטו יד אחים נאמנה למפעל חשוב והסטורי זה והואילו לתרום ספרים לספרייתנו, שתרכז היצירה הרוחנית הכבירה של אבותינו הגדולים. בנין הספריה הוקם בתרומת האחים שרמן הי"ו מאנגליה.

בנין הספריה

רבים הם כתבי היד של גדולי יהדות ליטא שנותרו מכון להוצאת כת"ים פזורים ברחבי תבל ואשר לא זכו מחבריהם הגדולים של גדולי ליטא לראותם יוצאים לאור עולם מסיבות שונות. להצלת אוצר יקר ערך זה שתועלתו ברורה ואשר עלול לרדת לטמיון בשיני הזמן, הוקם ע"י כבוד מרן הגאון שליט"א מכון מיוחד בו שוקדים עשרות אברכים מטובי הלמדנים שבכולל האברכים ליד ישיבת פוניבז' להכין כת"י אלו לדפוס. עבודת העריכה המתנהלת עתה בעיצומה תאפשר הדפסתם

של ספרים רבים וחדושים בשדה ההלכה, שהיו טמונים וספונים עד עתה במקומות שונים, ויביאו בגילויים ברכה לכל בית ישראל.

בתכנית כבוד מרן הגאון שליט"א להקים בית דפוס מיוחד לצרכיו הגדולים של המכון.

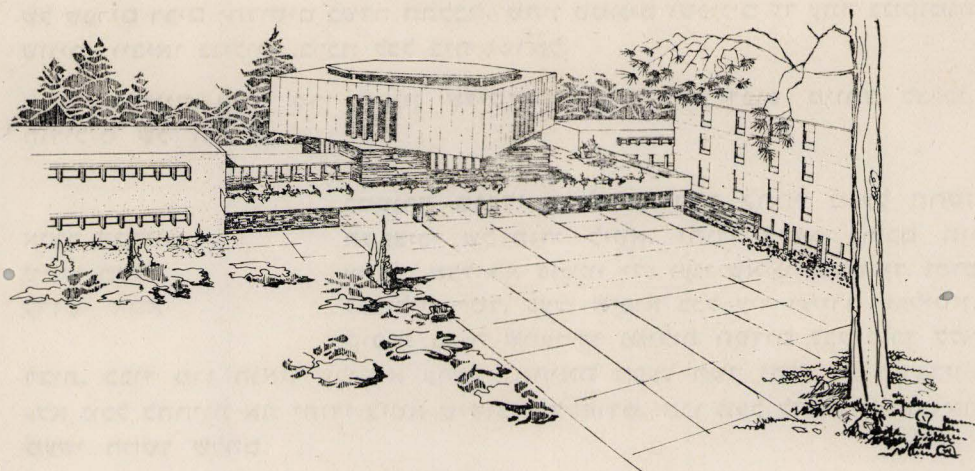
במסגרת מפעלי ההנצחה יוקם לתחי' מפעל החסד
הספציפי שליחודי ליטא. יהודי ליטא ברובם היו
עניים, אבל לא פושטי יד, ועני שאינו פושט יד זקוק
לגמילות חסד. פעלו איפוא בכל עיר ועיירה שבליטא,
קופות גמ"ח שהעניקו גמילות חסדים לכל נצרך ללא
רביית. כבוד מרן הגאון שליט"א עושה להחיות מפעל חסד נהדר זה וכדבריו:
"לא נוכל להחיות את יהודי ליטא שישבו לתלמודם, אכן נוכל להשיב לתחי' את
מעשי החסד שלהם.

מפעל ההנצחה יפתח בנק בשם "אוצר הקרנות גומלי חסד קודשי ליטא"
שיורכב מקרנות שישאו את שמות קופות הגמ"ח שבכל עיר ועיירה, מפעל החסד
הנפלא של יהדות ליטא ימשיך לחיות, לפעול ולהעניק עזרה לכל דורש ללא הבדל
ארץ מוצאו.

הבנק יוקם בת"א, וסניפיו יהיו בירושלים ובבני ברק, בנין הסניף בבני
ברק כבר הוקם בתרומת משפחת מלמן יחי' מארה"ב.

ואחרון אחרון — המפעל הגדול החיות הישיבות
החרבות שבליטא, אשר טרם זכו כולם להנצחת שמם
בארץ הקודש. עדים אנו לתופעה הברוכה של פריחת
אהלי התורה בארצינו, הנושאים את לפיד ההמשך של
למוד התורה כפי שהותווה בישיבותיה הגדולות של
ליטא. אמנם נושאים ישיבות אלו בחלקם את שמות הישיבות בליטא אולם רב
מספר הישיבות ומרכזי התורה הגדולים, שעדיין לא זכו להנצחת שמם
בארץ הקודש.

כבוד מרן הגאון שליט"א מקים עולה של תורה ומרים קרנה בכבוד הניע
בחזון רוחו ואדיר גאונו את גלגלי היצירה הגדולה של בנין ותקומת 18 הישיבות
החרבות שבליטא כישיבות גרודנא, ברנוביץ, וילקומיר, ישיבת רמילעס, כולל גאון
ישראל ר' חיים עוזר גרודזנסקי זצ"ל מוילנא, וכולל קדשים של כבוד קדושת מרן
בעל החפץ חיים זצ"ל ועוד. בקרית ישיבת פוניבז' באשדוד מוקמים עתה בניני
הפאר של ישיבת גרודנא, אשר גרעין תלמידיו (מונה כ-70 תלמיד) מתקדם עתה
לשנתו השניה בע"ה, וכן הישיבה הקטנה ע"ש ישיבת וילקומיר. וכולל אברכים
ר' חיים עוזר גרודזנסקי זצ"ל. כמו"כ נערכות התכניות הגדולות להקמת קרית
ישיבות פוניבז' בטבריה על אדמות שנרכשו שם ע"י כבוד מרן הגאון שליט"א
בטבר' עילית. ישיבות אלו תהווה מצבה חי' לתורתה ולחייה של יהדות ליטא
בדמותה המקורית, בצביון המרהיב של תורה וצניעות, של חן ושל חסד
לזכרון עולם.

ישיבת גרודנה הגדולה על פנימיותיה

אחינו יוצאי ליטא!

אתם נקראים בזה לתת את ידכם למפעל הסטורי זה על כל שלביו שיהוו יחד את "מפעלי הנצחה לחיי יהדות ליטא".

יהא מפעל זה משותף לכולנו, אנו השכולים שהותרנו בגיא ההריגה איש את ביתו ואיש את משפחתו, הוריו, אחיו, אחיותיו, בניו ובנותיו.

יהא בית זה משותף לכולנו אנו החיים עם אחינו הקדושים, הבה נבוא להפגש ולהתייחד עם נשמותיהם הטהורות בהיכל הנצחה לחיי יהדות ליטא.

הבה נארוג ביחד את יריעת בית חיינו, הבה נביא איש איש את מטען זכרונותיו ואת תולדות חיי קהלתו לביתנו, לזכרון עולם. וימצא כל איש מאתנו בבית זה את עברו הגדול, את מקור מחצבתו, את בית אבא, וסנורה של אמא להחיות מורשת הדורות המפוארת — לנו ולדורות הבאים.